

Del Moviment ciutadà i de la democràcia local Moviments socials i democràcia local Pinzellades en tres temps

Pep Martínez Barceló
Diputació de Barcelona

I. Introducció

Un espai per a la memòria

Les ciutadanes i ciutadans d'avui posen gran èmfasi en viure el present, aprofitar els moments, els instants, consumir sense pensar en demà. Allò principal és buscar el present.

Més que idealitzar o maleir el passat, o més que confiar excessivament en el futur, la prioritat és buscar el present. Aquesta recerca del present no implica cap renúncia del futur ni oblit del passat, el present és el lloc d'encontre dels tres temps. El present d'allò col·lectiu és esperançador i conflictiu alhora. La tecnologia comunica en temps real, es modifiquen les distàncies tant físiques com temporals, cosa que constitueix una de les paradoxes del nostre temps. Entenem que es necessita un espai per a la memòria i l'esperança, sense les quals el present no té sentit i es converteix, simplement, en perdre el temps.

Des del referent de Barcelona, aquest text, tracta sobre el moviment ciutadà i la democràcia local. L'hem construït, precisament, des de la memòria i sabedors que el futur és tan imperfecte com imprevisible, encara que es faci prospectiva, hem renunciat a la clàssica divisió en passat, present i futur i parlem de tres "temps", un primer que anomenem d'aprenentatge, un altre de consolidació i un tercer de canvi. Cada un d'ells és temps passat i present alhora, cada tram correspon a seqüències d'entre deu i quinze anys, que es creuen i es superposen, no hi ha linealitat, és producte de trossos i racons de la memòria.

Res d'estrany, ja que actualment la majoria de municipis van construint la seva memòria local, la seva història, on s'identifica el paper dels moviments socials i del moviment ciutadà respecte dels barris i la ciutat, a la vegada que institucions públiques i privades realitzen estudis sobre els anomenats moviments ciutadans, moviments socials i societat catalana¹, participació ciutadana² i moviments socials urbans³; cosa que expressa l'actualitat d'aquests temes.

No fem una història dels moviments ciutadans, ni un balanç, ni una diagnosi, ni un estudi. És un escrit on allò personal i col·lectiu s'ajunten; ciutadana/ ciutadà individual –subjecte– i moviment ciutadà/ciutat –objecte, temps subjectiu i temps objectiu; allò que hem fet, viscut i pensat els qui fem aquestes reflexions.

Aquest article és, doncs, un espai per a la memòria.

II. Temps d'aprenentatge: les dècades dels seixanta i dels setanta

Els anys 64-73⁴ varen ser els dels inicis del moviment ciutadà nascut en el si d'una dictadura encara sòlida amb el referèndum franquista de 1966, dels ajuntaments de "terços" amb alcaldes nomenats pel Governador Civil, de la TV, l'arribada a la Lluna, per una banda, i una gran indiferència ciutadana amb conformisme i passi-

¹ *La societat catalana* dirigit per Salvador Giner, "Associacionisme, Moviments Socials i Participació Cívica", Sebastià Sarasa, editat Institut d'Estadística de Catalunya, Barcelona, 1998, pag. 985-1001.

² *La Participació Ciutadana a la vida de les ciutats*, Fernando Pindado i Sánchez, Patronat "Flor de Maig" de la Diputació de Barcelona, (pendent de publicació).

³ *Barcelona i els Moviments Socials Urbans* Miquel Domingo i Clota, Maria Rosa Bonet i Casas, Fundació Bofill, Editorial Mediterrània, S.L., Barcelona, Juny 1998.

⁴ El Moviment ciutadà iniciat a mitjans del seixanta arriba a ésser reconegut públicament a principis dels anys setanta. Veure *La construcció d'una ciutat*, Jaume Fabre, Josep Ma. Huertas, *Diari de Barcelona*, Plaza i Janés Editores, Esplugues de Llobregat, 1989, pàg. 310 i següents.

vitat tant a la ciutat com als barris obrers i populars, per l'altra. En canvi, per nosaltres eren anys de revolta contra allò establert i de rebel·lió contra la indiferència ciutadana als barris obrers i populars que contrastava amb les revoltes estudiantils, el SDEUB, la nova cançó, el naixement de Comissions Obreres (CCOO) i les repercussions del Maig del 1968.

A partir de 1970, la resposta ciutadana al Judici de Burgos va representar la consolidació de les comissions de barri (CC de BB). A l'abril de 1972 es va celebrar l'assemblea al Guinardó⁵ que reunia els principals nuclis d'aquestes comissions, definia una plataforma reivindicativa unitària i, a la vegada, s'impulsaven associacions de veïns (AAVV). Després d'un procés de lluites ciutadanes i de mobilitzacions cíviques i polítiques, com la de Rodríguez Ocaña, "el candidato de los trabajadores" al Dte IX de BCN a l'octubre de 1973 (experiència que també es dur a terme a algun altra municipi com Terrassa) es va fer més palesa i consistent la incorporació de la consigna "d'ajuntaments democràtics" a les lluites urbanes fins que es va convertir en un clam ciutadà.

Recordant com eren les coses.

L'acció de la teoria.

La principal teoria que orientava el treball als barris sorgia de la pròpia pràctica que anomenàvem "treball de masses" en contraposició a d'altres plantejaments allunyats de la gent i afavorits per les actuacions repressives del règim. Eren habituals les crides abstractes a l'antifranquisme, a la vaga general i convocatòries que no podien realitzar-se per la presència policial. En canvi, als barris era necessària la mobilització i sensibilització concretes i efectives, com van ser, per exemple, les manifestacions obertes i enquadrades.

La ciutat havia mort i l'interès es centrava en la producció i la reproducció de la força de treball. Es tractava de l'acció de les persones que s'elaborava des del compromís polític i ideològic. Els barris, les fàbriques i els patis de les universitats es convertien en espais d'acció teòrica, en àmbits concrets i específics per actuar i pensar.

És, precisament, a partir de la lluita, del compromís i de la implicació política que es va construir una teoria sobre els moviments socials urbans i el moviment ciutadà. Les aportacions de Manuel

⁵ "La lucha en los barrios en Barcelona", "Origen y desarrollo del Movimiento de Barrios en Barcelona", Pep Martínez i Barceló. Elías Querejeta, ediciones, Madrid, 1976, pàg. 21-60.

Castells⁶, Jordi Borja⁷ i H. Lefebvre⁸ sobre les contradiccions del capitalisme avançat a les grans ciutats del món i el dret a la ciutat, són il·lustratives per haver sorgit d'aquest compromís. Les seves aportacions no són més importants que les propostes d'una comissió de barri, ans al contrari, estan prenyades de les accions concretes dels lluitadors i lluitadores dels barris obrers i populars.

El més significatiu en relació als marcs teòrics és pensar i actuar des d'un àmbit concret i local: l'acció de la teoria i l'acció de la praxi.

Utopia i context

Les utopies d'aquells temps eren l'alternativa al capitalisme i de lluita de classes. Conseqüentment, totes les lluites urbanes les incorporàvem en una utòpica societat futura sense classes. Aquest pensament utòpic i ideològic, posat al carrer, traslladat a la gent dels barris i a la ciutat, es convertia en reivindicatiu i polític. Lluny de la uniformitat, el debat era plural, incorporava diferents posicions respecte del futur i es tenien en compte les experiències que ens arribaven de l'àmbit internacional. S'incloïen les crítiques al socialisme real de la URSS, aportacions de la revolució cultural xinesa, de la revolució cubana, de l'argelina, Praga, Vietnam, l'esmentat Maig del 1968 i, sobretot, incorporàvem les experiències internacionals dels moviments socials urbans: "Moviment de pobladors" de Xile, les unions d'inquilins d'Itàlia i totes aquelles que comportaven lluites ciutadanes a diferents indrets d'Europa i d'Amèrica. Tenia un clar component internacional i d'obertura, enfront d'un règim que ens tancava. Era una utopia de societat alternativa, de participació ciutadana i de qualitat de vida.

La praxi

El barri i la ciutat es defineixen com espais de lluita (ideològica, política i reivindicativa). S'organitzaven nuclis d'avantguarda per organitzar lluites referides a la reproducció de la força de treball i al

⁶ *Movimientos sociales urbanos*, Manuel Castells, Siglo XXI Editores, S.A., España-México, 1974.

⁷ "Movimientos urbanos y estructura urbana", *Cuadernos de análisis urbanos*, nº 1, Publicaciones del departamento de Geografía de la Universidad Autónoma de Barcelona, Enero de 1974.

⁸ Davant la ciutat gris d'aquells anys, Lefebvre ens mostra una perspectiva més vital, amb l'esmentat "dret a la ciutat" i, entre d'altres, ens fa descobrir pensadors utòpics com Charles Fourier (1772-1837), *Actualidad de Fourier*, Henri Lefebvre, Monte Ávila Editores, Colección Estudio, 1972.

consum col·lectiu. És a dir, el barri és entès com el lloc de residència, el conjunt d'habitatges i el seu entorn, la urbanització i els equipaments (escoles, hospitals, zones verdes...). A partir de definir les reivindicacions concretes (carrer, semàfors, habitatge...) s'organitzaven reunions i assemblees d'afectats i veïnatge, s'exigien amb mobilitzacions i actuacions col·lectives de barri i ciutat.

Les formes de lluita eren molt variades, des de la recollida de signatures a les tancades en edificis oficials a les manifestacions obertes o enquadrades, reivindicatives i/o polítiques. Les manifestacions obertes eren convocades per pintades i fulls d'agitació, en la majoria d'ocasions, la policia impedia la seva realització sobretot si tenien un caràcter polític. Les enquadrades eren convocades amb cites prèvies només conegudes dins les xarxes clandestines i la seva realització era una prova d'eficàcia i seguretat de l'organització que s'estava construint. Eren clarament polítiques i antifranquistes, participar-hi comportava un fort nivell de compromís i de complicitat.

Acció enfront de la paraula prohibida.

La lluita contra la corrupció i l'especulació del sòl i la ciutat de la majoria.

Les lluites urbanes contra l'especulació començaren a la Barcelona metropolitana, des de Can Clos i Trinitat, Casc Antic, Santa Coloma, Badalona..., fins a Cornellà, Mataró, Sabadell i Terrassa i, paral·lelament s'estengueren a Lleida, Girona, Tarragona, Reus.... etc. A Barcelona es centrà contra la política de Porcioles, les denúncies a corrupcions concretes i l'anàlisi dels interessos econòmics ocults d'una burgesia que, identificada amb el franquisme, havia renunciat a la ciutat, incloses les seves manifestacions pròpies: el modernisme, la catalanitat, etc.. A tota Catalunya, davant unes ciutats grises, foren els moviments socials, des de l'estudiantil fins al de barris, els que crearen una actitud esperançadora. Tot això comportà la mobilització d'amplis sectors professionals i culturals que s'identificaren amb les lluites populars i, a la vegada, anaren articulant les futures alternatives i/o "assignatures pendants" des dels seus espais professionals implicant-hi col·legis professionals (advocats, arquitectes, aparelladors...). És a dir, es dibuixa la ciutat com marc d'aliances, de lluita antifranquista, de lluita de les classes obreres i populars, la ciutat de la majoria.

El Moviment obrer i popular i la ciutat

L'organització obrera s'estava reconstruint i el moviment popular contribuïa, com a caixa de ressonància, a estendre les mobilitzacions obreres i treure-les de la fàbrica, fent-les ciutadanes. El moviment obrer i popular era una formulació de política d'aliances que incloïa la mobilització de barris, mestres, estudiants universitaris, de funcionaris, de joves d'instituts, de dones etc., que contribuïen a articular la lluita urbana i popular, el dret a la ciutat. En aquest període els moviments socials urbans que anomenem moviment de barris, primer, i ciutadà, després s'enfrontaren als ajuntaments que representaven a la dictadura i per fer canvis estructurals a la societat es van haver d'articular amb el moviment obrer que havia de dirigir el procés revolucionari. No obstant cal recordar que les reivindicacions obreres, també, eren economicistes i poques vegades incorporaven les reivindicacions d'escoles, sanitat i qualitat de vida. El concepte moviment obrer i popular volia trencar aquest fet situant la lluita en el terreny global i polític per tal d'aconseguir la societat sense classes, la utopia.

En els àmbit locals, de barri i ciutat, es realitzaven reunions de militants de diferents partits polítics que contrastaven les seves posicions per tal d'arribar a acords. D'aquestes trobades sorgien coordinadores de base que a compleixen un paper decisiu en la formació dels líders socials i polítics de l'època, com foren, entre d'altres les coordinadores de comissions de barris i d'associacions de veïns primer i posteriorment l'Assemblea de Catalunya.

Els militants dels partits: revolucionaris vs. franquistes

Els militants dels partits eren clandestins, la clandestinitat comportava una forma de vida diferent a la majoria, un compromís amb normes no escrites, de fort impacte en les persones, vides duals, quasi una esquizofrènia obligada. Per una banda, el treball i una vida aparentment "normal" i, per altra, d'amagat, reunions amb cites de seguretat amb el perill de ser detinguts. Trobar-se amb la gent era perillós i molt sovint es feia emprant la cobertura del sindicat vertical, de les universitats, de les parròquies i dels pocs centres permeables pel règim. No podem oblidar que una de les reivindicacions polítiques elementals era el dret de reunió i associació.

Aquesta pràctica s'anomenava *utilització dels instruments legals* que ens va portar a aprofitar la Llei franquista de 1964⁹ i crear les

⁹ La Llei d'associacions de 1964 responia a una obertura del règim franquista, que va haver de fer per donar una imatge internacional diferent de l'autarquia del període anterior.

associacions de veïns des de les comissions de barri, que eren clandestines. Es va produir l'organització d'uns nuclis d'activistes que amb una gran generositat dedicaven temps i energies a allò polític a la vegada que s'establien uns forts lligams personals entre ells. Eren nuclis de persones amb consciència social i política, amb fortes creences ideològiques que es revoltaven per canviar les coses. Com que la paraula era prohibida, es tenia una simbologia revolucionària i una moral basada en conviccions fermes. Aquest van ser els col·lectius revolucionaris que iniciaren les lluites obreres i populars front als franquistes de les institucions que les volien impedir.

Construint l'alternativa des de la base

La reivindicació de l'ajuntament democràtic com alternativa (1973-1979)

D'aquest període volem ressaltar un fet de política local, les eleccions franquistes a regidors pel "tercio familiar" i un fet general, la mort de Carrero Blanco i, per descomptat, les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979, que foren determinants per allò local a la vegada que constituïen un fet polític d'àmbit estatal.

Entre les avantguardes dels barris, bàsicament les CCBB, s'analitzen les condicions per la lluita i les formes d'organització, sensibilització i mobilització, per tal d'aconseguir la participació dels veïns. A les plataformes reivindicatives dels barris i a la lluita per una societat alternativa s'incorporen valors de democràcia local com eren l'exigència de dimissió d'alcaldes, la demanda de catalanitat i d'eleccions municipals per sufragi universal. L'ajuntament democràtic com alternativa proposada pel moviment de barris i pel moviment obrer i popular era quelcom més que una consigna formal, tenia la seva concreció en la creació de comissions de control i de comissions mixtes que es constituïen en aconseguir unes reivindicacions, com per exemple la reparació i remodelació d'habitatges de l'OSH¹⁰. Al mateix temps, la demanda d'ajuntaments democràtics tenia com a reflex característic, l'exigència de control popular de la gestió municipal posant l'èmfasi, d'aquesta manera, en la participació activa dels veïns.

Les lluites dels barris obrers i populars es van coordinar amb les dels barris interclassistes al mateix temps que es realitzà un debat d'idees sobre models i futur de la societat i de la ciutat. Enfront als

¹⁰ "Informe barrios Obra sindical del Hogar", Elaborado por las asociaciones de vecinos y centros, Abril de 1973 i "Dos años de lucha contra la OSH.", Separata 9 Barrios, Catalunya, abril 1975. Actualment aquests barris són gestionats per ADIGSA.

plans d'urbanisme dels ajuntaments franquistes, als barris populars, fruit de la col·laboració amb professionals, es proposaren plans populars que s'aprovaren en assemblees i que expressaren el caràcter de classe de la lluita urbana d'aquells anys i, sobretot, la lluita per una ciutat de la majoria.

Campanya popular d'aprenentatge democràtic

Hem situat, simbòlicament, l'any 1973 com any de l'aprenentatge pràctic de democràcia local perquè el mes d'octubre d'aquell any vàrem fer-ne cursos intensius i accelerats. Al districte IX de Barcelona, on "Nou Barris" era el nom del butlletí de l'associació de veïns de Vallbona —Torre Baró— Trinitat (primer 9 barris i actualment 14), es va organitzar una campanya electoral per fer propaganda del moviment de barris i de les seves reivindicacions i va materialitzar-se proposant Rodríguez Ocaña¹¹ com a candidat.

Com era possible fer una campanya de sensibilització en el franquisme? uns dirien "això no serveix per res, tots són iguals" i altres, "això és fer el joc al règim". Doncs, la vàrem fer i guanyar. Aprofitarem tota la xarxa clandestina i tots els recursos possibles per explicar la importància de la ruptura i de la lluita obrera i popular i per això demanàvem el vot. Les eleccions varen ser guanyades per un obrer i, en canvi, no va ser proclamat. En ser invalidat, el règim va mostrar la seva debilitat en ser incapaç d'acceptar, ni tant sols, els resultats de les seves pròpies normes. Va ser una campanya ciutadana popular i d'aprenentatge democràtic. Molts i moltes participaren en aquella aventura. Agustí de Semir, conegut lluitador de l'Assemblea de Catalunya, no estava d'acord en participar-hi i, en canvi, va signar perquè pogués presentar-se; Eugeni Gay es va encarregar dels aspectes jurídics; però, sobretot, hi participaren homes i dones anònims dels barris populars, entre els quals, volem retre homenatge a Josefina Garcia, jove de Trinitat Nova, que va ser l'encarregada d'explicar-ho a l'Assemblea de Catalunya, tot i que no va poder fer-ho, ja que fou detinguda en la "caiguda dels 113" i, a més, va ser la darrera dona en sortir de la presó.

Aquell any Porcioles havia estat substituït per Enric Masó que volia atendre les demandes de les associacions de veïns. Curiosament, l'alcalde, ni durant la campanya ni a la proclamació, era a Barcelona. En el fons, pels franquistes unes eleccions eren el menys important,

¹¹ Veure premsa d'octubre de 1973 i el llibre que relata la campanya, *Candidato de los trabajadores*, Fernando Rodríguez Ocaña, Editorial Avance, Barcelona, 1975.

una simple anècdota. La premsa de l'època va ser essencial en expressar aquestes contradiccions i donar a conèixer a través dels mitjans de comunicació que les reivindicacions populars alhora comportaven la democràcia local.

En el fons la campanya va ser una manera, com moltes altres, d'anar creant consciència democràtica des de la base. Les lluites populars i la demanda d'ajuntaments democràtics van guanyant terreny i aconseguiren, dia a dia, més complicitats ciutadanes.

El Moviment ciutadà unifica les actuacions de la lluita urbana

Les lluites dels barris a la ciutat no només varen crear els moviments socials urbans, també varen fer una tasca de relació dels militants de base dels partits polítics, dels cristians progressistes¹² i de lluitadors dels barris. Al voltant de les lluites urbanes i populars es produeix la unitat de la gent per elaborar els programes de barri. Hi participen aquells qui comparteixen els criteris de lluita per la democràcia i per la revolució urbana, entesa com a transformació radical de la ciutat i ruptura amb el règim, independentment del partit al qual es pertanyia. Al voltant del fet ciutat, del fet urbà s'aconsegueix la participació de col·lectius d'afectats, la solidaritat d'uns i l'enfrontament amb altres —els franquistes—; per això la inclusió de les reivindicacions concretes en plataformes àmplies era tan important. Es lluitava per la unitat no entesa a qualsevol preu sinó com a interès general del barri. Aquesta unitat era feta des de la pluralitat: grups de veïnes i veïns, professionals, grups de base d'església, militants de diferents partits... És a dir, enfront de la dispersió partidària, el moviment ciutadà unificava, i el paper dels militants del partits clandestins era bàsicament el de ser agents que aportaven idees, propostes i iniciatives.

Es creen les condicions del canvi polític

Coincidint amb el període d'existència de l'Assemblea de Catalunya (1971-1977), els moviments populars van incorporar les consignes de *llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia*. Són moviments de barri, de ciutat, de professionals, d'universitaris, de mestres, etc., que entenien que el futur de la ciutat estva profundament lligat als canvis polítics. El moviment democràtic de finals del franquisme estava arrelat a la societat catalana, en bona part, gràcies als diferents moviments populars i entre ells, els de les grans concentracions urbanes.

¹² *Dels Moviments d'Església a la militància política*, Joan Costa i Riera, Editorial Mediterrània, 1997.

La transició en la vida local (1975-1979)

A partir de la mort de Franco la situació dels ajuntaments era insostenible. Per una banda hi havia el moviment ciutadà articulat com moviment obrer i popular i un creixent moviment democràtic i, per altra, la descomposició de l'estat franquista. A les principals ciutats de Catalunya es crearen Comissions Gestores Municipals, formades per partits i associacions, que expressaren la descomposició dels ajuntaments franquistes, iniciaren la reflexió concreta de la situació municipal i demanaren la celebració d'eleccions municipals. En aquest període van desaparèixer les comissions de barri i les AAVV i Federacions es convertiren en referents ciutadans de canvi. En aquests anys fou imparable l'increment de mobilitzacions urbanes arreu de les principals ciutats i viles de Catalunya, alhora que els moviments populars i el moviment ciutadà es tornaren moviments democràtics que expressaven clarament el seu arrelament a la població i la seva ferma voluntat de ruptura enfront de l'evolució del franquisme en simple reforma del règim.¹³

En tot el procés de la transició política, el debat es situava entre una política urbana analitzada i criticada com a procés reproductor de la ciutat capitalista i una alternativa formalment democràtica a l'estil liberal. La sortida era una tercera via de política municipal democràtica¹⁴ que s'anomena progressista. Aquesta fugida de la dicotomia dogmàtica gràcies, entre d'altres, a la implantació dels moviments populars dels barris i de la ciutat i a la força i consistència del moviment ciutadà.

III. La consolidació: la dècada dels vuitanta

Tractem dels deu primers anys d'ajuntaments democràtics, d'associacions ciutadanes i de moviments socials. Ara podem parlar de fer ciutat i de municipalisme pel què fa a les alternatives urbanes i populars dels moviments socials urbans del període anterior, en el sentit de que els ajuntaments recollien les il·lusions de canvi i les plasmaren a les ciutats i viles, a la vegada que van adquirir força els nous moviments socials i es desenvolupà un creixent associacionisme ciutadà.

¹³ Cal recordar que el Govern d'Arias Navarro proposava una evolució a partir de l'acceptació d'associacions polítiques com opció continuista que s'enfrontava a la legalització dels partits polítics.

¹⁴ *Por una política municipal democràtica*, Jordi Borja, Marçal Tarrago, Ricard Boix, Editorial Avance, Barcelona, 1977.

En aquesta dècada (80-90) C. Offe i Habermas¹⁵ ens aportaren, també, marcs teòrics que ens confirmaren els processos seguits pel moviment ciutadà del període anterior. Els esmentats nous moviments socials estudiats per aquests autors, bàsicament a Alemanya, es centraven en el moviment feminista, ecologista i per la pau i, allò essencial, confirmen els mateixos processos que es desenvolupaven en el moviment ciutadà de sensibilització, política i acció.

Prestigiar els ajuntaments. On queda el paper del moviment ciutadà?

Ciutat i política

La separació entre ciutat i política és forçada i respon a la recerca d'eines per explicar els fets sense obviar que sempre ha existit i existeix un debat concurrent al voltant d'allò concret, com per exemple el semàfor, i d'allò que a vegades és percebut com llunyà, com és la política que ho fa possible.

Els diferents conceptes emprats per parlar dels moviments socials de les ciutats tenen un contingut polític i ideològic. No és el mateix parlar de moviment ciutadà que de veïnal, ni tampoc de moviments associatius, de moviments de voluntariat o de teixit associatiu. Han sorgit en moments precisos i s'han anat abandonant en funció de l'evolució de la societat. Així, no és casual que avui ja no es parli de moviment obrer, perquè ha estat substituït pel moviment sindical; de la mateixa manera que el moviment popular de barris ho fou pel moviment ciutadà coincidint amb la democràcia local. El moviment ciutadà no només es refereix al territori físic sinó al simbòlic, on es recupera la ciutat per la gent; de les lluites obreres i popular es recull el paper actiu de l'actor, que ara té drets, és ciutadà.

Moviment ciutadà i l'acció política local

Els primers ajuntaments democràtics es convertiren en el sistema de representació política que va absorbir els efectes de les transformacions que demanaven el conjunt de moviments socials d'àmbit urbà del període anterior. L'acció pràctica i l'acció teòrica a partir de 1979 configuraren l'acció política local que estimulà la producció de gran quantitat d'experiències innovadores del municipalisme,

¹⁵ Els models de C. Offe i J. Habermas estan exposats per Josep Pont en *Moviments socials a Europa. Del moviment per la pau a les ONGs*, Editorial Hacer, Barcelona 1998,. Pàg., 54-60.

es creà la Federació de Municipis de Catalunya i s'elaborà documentació¹⁶ concreta sobre el funcionament i els serveis que havien de prestar els ajuntaments, alhora que s'inicià la nova etapa institucional basada en la Constitució de 1978.

Els ajuntaments recollien i s'alimentaven de les propostes dels moviments urbans del període anterior sobretot en allò que fa referència a l'urbanisme, la participació ciutadana i la descentralització. A més, polítics, professionals, tècnics i universitaris que havien participat en els moviments ciutadans s'incorporaven als ajuntaments democràtics a partir de les primeres eleccions de 1979.

Arribats aquí es plantejaren, entre d'altres, algunes qüestions de fons: com s'articularà la democràcia representativa i la democràcia de base?, quina resposta es donarà, des del poder local, a la tensió que es genera entre moviments socials i estat democràtic?, com evolucionaran els moviments socials urbans en aquesta nova situació?

Un referent obligat pel moviment ciutadà català, l'Assemblea d'Associacions de Veïns de Manresa

Pocs mesos després de la celebració de les primeres eleccions municipals democràtiques, el 2 de desembre de 1979, a Manresa, es realitzà la Primera Assemblea d'AAVV de Catalunya on participaren representants de més de cinc-centes associacions de veïns d'arreu del país, a la qual hi van assistir com observadors representants de totes les forces polítiques, a més de l'alcalde de Manresa. En el procés de preparació hi van tenir un paper rellevant Manresa i Barcelona.

Es van proposar mesures per a la futura Llei Municipal i s'apunten, a més dels de l'urbanisme, la qualitat de vida i la participació, nous reptes entre altres: dones, antinuclears, ecologistes, alliberament sexual, cultura popular,. A més del ric contingut dels temes tractats, l'assemblea es va convertir en una gran festa d'afirmació popular i democràtica.

Constatem que el moviment veïnal, posteriorment a l'Assemblea de Manresa, es plantejà massa línies de treball. Encertà en l'anàlisi, però sense recursos i davant la nova situació, s'inicià un període que molts han anomenat de crisi, de redefinició dels seus objectius i prioritats.

Un parell d'anys més tard, amb motiu del desè aniversari de la FAVB, s'afirmava que "la ciutat, la vida a la ciutat l'hem de fer entre tots i totes, i a tots i totes interessa potenciar, preservar les AAVV,

¹⁶ És important la producció del Centre d'Estudis d'Urbanisme (CEU) i la gran quantitat de documentació feta per la FMC.

que són les més genuïnes organitzacions de participació, vigilància i control dels afers públics municipals, de creació de consciència i relacions col·lectives, de preservació de la identitat dels barris i d'adopció d'una concepció de la ciutat més justa, més satisfactòria i més solidària", *Barcelona a cops'1982*. El discurs era ambiciós i les consignes les del període anterior i, sobretot, no s'apreciava el sorgiment d'altres fets associatius i moviments.

El que es produí en el moviment ciutadà català, posterior a l'Assemblea de Manresa, fou l'aparició de multitud de formes associatives i moviments, tots ells, estimulats per la democràcia. Es creen associacions i moviments a l'entorn de l'urbanisme i els equipaments, la cultura i les persones, el consum, l'oci, l'esport, els joves, l'esplai, els vells, la salut, l'educació, etc., alhora que els nous moviments van adquirint força: feminista, pacifista, ecologista, entre d'altres. Tots, progressivament, aniran originant noves associacions temàtiques que enriqueixen la vida ciutadana i milloren la convivència i la cohesió social.

Els intents de negació del moviment ciutadà i la centralització antimunicipalista

A partir de 1980 entrà en escena la Generalitat de Catalunya que progressivament va adquirir més competències i protagonisme. La política d'aquests anys del govern català no afavorí el món local i, en canvi, creà Oficines de Benestar Social als barris, des d'on es plantejà la relació amb les associacions. Hom deia que ho feia per potenciar l'associacionisme veïnal, però, en el fons, intentava captar-lo per a un projecte de país construït al marge dels ajuntaments, als quals semblava voler convertir en simples òrgans administratius i subsidiaris, buidant-los de continguts de govern.

Governar Catalunya marginant els ajuntaments i afavorint tensions entre associacions ciutadanes i municipis ha estat la política aplicada per la Conselleria de Benestar Social, que ha incidit en el món associatiu català, ha introduït recursos sense cap coordinació local per enfortir la societat civil, però ha aconseguit tot el contrari: la dependència de moltes associacions que han après la política de la queixa permanent, i que sovint s'han convertit en simples agències de gestió de subvencions i de conreu d'un paternalisme poc igualitari. El discurs del govern de la Generalitat lluny d'enfortir l'entramat associatiu català¹⁷, s'ha centrat en el barri contraposat a la ciutat, i

¹⁷ Per enfortir l'entramat associatiu català calia millorar els marcs legislatius i fiscals a més d'aportar mitjans materials (locals, recursos, subvencions) i fer polítiques de suport de l'associacionisme de segon nivell.

ha afavorit un localisme que no té res a veure amb el sentit d'identitat dels moviments socials urbans i del moviment veïnal que, crítics i, a vegades, oposats a projectes de l'Ajuntament, han enriquit el debat ciutadà i conformen, amb un estens associacionisme local, el moviment ciutadà.

El canvi de govern a l'Estat (1982)

Amb la pujada al govern de l'Estat del PSOE, es va produir una consolidació de la democràcia, l'obertura de fronteres i l'aplicació del model socialdemòcrata emprat a altres països d'Europa. Aquest model anomenat estat del benestar és redistribuïdor de riquesa, i en aquest sentit converteix drets socials bàsics en serveis públics, coincidint amb les demandes del moviment obrer i dels moviments ciutadans, sense arribar a eliminar les desigualtats¹⁸. Més prestacions socials, consolidació de drets bàsics (salut, atur, educació, serveis socials, jubilacions...) i, a la vegada, poca organització dels ciutadans, cosa que genera una ciutadania passiva.

A partir de 1982, d'acord amb l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, s'inicià una important descentralització de l'Estat en transferir competències i serveis a la Generalitat de Catalunya però els municipis van restar en una posició secundària. Es tracta d'un model de descentralització de l'estat poc associacionista i poc municipalista malgrat que la Constitució defineix els municipis com a òrgans bàsics d'organització i participació ciutadana i considera l'associació un dret fonamental.

Transformacions municipals

Els ajuntaments fan ciutat

Els ajuntament són una forma d'organització de les ciutats, barris i viles que ara tenen representants elegits per la ciutadania i, a la vegada, són continuïtat dels ajuntaments franquistes (funcionaris, pressupostos, recursos, etc.). S'ha de transformar l'organització municipal, s'ha de prestigiar els ajuntaments democràtics i aquests han de demostrar la seva capacitat de gestió. Si el moviment ciutadà va ser escola de ciutadania, els ajuntaments democràtics han de realitzar la majoria de demandes plantejades, transformant les

¹⁸ "L'estat del benestar i els seus efectes", Sebastià Sarasa, *La societat Catalana*, pàg.643,-654.

ciutats i barris, creant equipaments cívics i adoptant mesures per millorar la qualitat de vida.

El fals debat sobre la representativitat

Els representants de la ciutat són els electes que s'han situat al centre dels canvis que la ciutadania demandava i esperava. Les associacions de veïns per resituar-se necessiten temps. Aquest és un procés que comporta reconèixer-se en la nova situació i trobar nous objectius sense perdre els seus signes d'identitat. La centralitat dels ajuntaments els situa com a "residus", com a restes, que, en alguns casos, són principalment sostenidors de la crítica respecte a les actuacions dels ajuntaments. Encara avui hi ha posicions de competència referides a la representativitat, el barri és l'Associació de veïns, cosa que situa un fals debat, ja que aquesta mai va ser equivalent a tot el barri i, quan era la més representativa, ho era enfront de les institucions franquistes. Tampoc es pot dubtar de la importància de l'Associació de veïns, que en cada cas representa un col·lectiu de ciutadanes i ciutadans associats, a partir d'uns equips directius i d'una capacitat d'activitat sociocultural i reivindicativa.

Els partits polítics en democràcia

Apareixen en primer pla els partits polítics. Hom ha dit que els moviments urbans eren purament instrumentals, propis de la clandestinitat, essent una manera d'arribar a la gent mentre que aquests moviments eren simples corretges de transmissió dels mateixos i que un cop aconseguida la democràcia ja no tenien sentit, doncs el protagonista era el partit polític. El partit polític constitueix un col·lectiu organitzat i centralitzat amb l'objectiu de governar i, en conseqüència, es dota, a partir d'aquest moment, d'una estructura per fer-ho, dels fronts de lluita del període anterior es dóna prioritat a l'organització territorial.

Els partits, en funció dels seus objectius, organització i definició ideològica, exclouen i la ciutat és plural i, per tant, una aportació del moviment ciutadà consisteix en la capacitat de fer la unitat al voltant d'una pluralitat de posicions. En el moviment ciutadà hi participen militants de diferents partits, moviments i associacions. Aquesta consciència d'unitat i pluralitat traslladada als ajuntaments fa possible la governabilitat. Podem considerar que els pactes de progrés de 1979 foren possibles, no només per l'acord dels partits, sinó, també, per la tradició de plataformes unitàries que caracteritzen la política local catalana.

Moviments socials versus moviments electorals

A les diferents convocatòries d'eleccions municipals s'han constituït candidatures que han generat moviments electorals, que, en ocasions procedeixen dels moviments socials, d'associacions reconegudes per la ciutadania que han rebut el suport de l'electorat, i que de vegades han aconseguit regidors, la majoria en municipis petits, i els governen. En aquests casos, l'associació ha passat a actuar com partit polític i, en un primer moment, el moviment s'identifica amb el govern local fins que al cap d'un temps s'ha de diferenciar ajuntament de moviment com a conseqüència de la pluralitat de la ciutat i del mateix moviment ciutadà. També, els mateixos partits polítics han impulsat moviments electorals per tal d'arribar a sectors de població que s'identificaven en un candidat i que amb aquesta fórmula tenia més possibilitats que el partit sol. En democràcia, tant els uns com els altres, són formes polítiques d'expressió ciutadana, no obstant pel desenvolupament i consolidació del moviment ciutadà, és important diferenciar clarament els uns dels altres. No es tracta de diluir en identificacions conjunturals i forçades ni el paper de l'ajuntament ni el de les associacions, cada un té un rol a la ciutat que pot ser complementari, però han de mantenir l'autonomia i la diferència.

Les persones i la construcció de la vida local

De l'assistència allunyada de l'entorn a la prevenció i la proximitat

Aquells ideals dels homes i dones que es revoltaven contra la passivitat ciutadana ara tenen el repte d'efectuar canvis a les institucions. S'han de transformar els models centralistes del franquisme de les institucions totals (manicomis i asils amb models religiosos i de control social, amb professionals poc especialitzats). És un moment de canvi de referents, de definició d'una política social dels municipis basada en l'atenció integral a la persona, que comporta la creació de nous equipaments (centres d'assistència primària i salut mental, col·lectius alternatius a la macro-institució, equips sociopsicopedagògics, centres oberts, tallers i tallers prelaborals, ajuda a domicili, educadors especialitzats, entre d'altres) que consideren, a més de l'assistència la importància de la proximitat i de la prevenció.

Volem constatar que amb aquests propòsits tant els ajuntaments com la Diputació de Barcelona realitzen importants reformes a les

institucions pròpies que incideixen en la vida quotidiana d'aquests col·lectius. Els antics serveis de beneficència basats en Llars Mundet, la Maternitat, la Clínica Mental de Santa Coloma i els Psiquiàtrics concertats, Escola del Treball, Biblioteques, entre d'altres, són substituïts amb criteris moderns per sanitat, serveis socials, ensenyament i cultura, etc. Tot això té una important repercussió en la ciutadania que assumeix els valors que ara s'impulsen: els malalts mentals, els disminuïts, els nois i noies "institucionalitzats", són ciutadans i ciutadanes amb drets i no se'ls pot aïllar de la societat.

Els àmbits acadèmics també experimenten canvis que formen els professionals i treballadors per incidir en aquesta nova realitat tenint en compte que cal impulsar polítiques de prevenció.

Aquestes noves actuacions afecten, també, el territori i, paral·lelament, es desenvolupen nombroses associacions que impulsen aquests criteris, associacions d'ajuda mútua, de jubilats, de professionals, de voluntariat, entre d'altres, i les mateixes associacions de veïns van considerant aquestes problemàtiques, com va expressar, per exemple, la campanya "Aquí hi ha gana" de Ciutat Vella.

Els Centres Cívics i els Casals de Joves

Els centres cívics i els casals de joves foren de les primeres iniciatives de l'ajuntament de Barcelona que expressava la seva voluntat d'oferir locals socials als barris.

La creació de locals socials mostra l'existència de dues posicions diferents, l'Ajuntament que escull el model del Centre Cívic dirigit per un funcionari i, la proposta de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB) que proposa Ateneus Populars dirigits pel moviment urbà. Aquesta polèmica ciutadana es produeix l'any 1982, coincidint amb el desè aniversari de la FAVB i l'exposició "Barcelona a cops".

Al cap de deu anys l'Ajuntament havia construït centres cívics a tots els districtes de Barcelona i tots eren gestionats directament per l'Ajuntament excepte l'Ateneu Popular de Nou Barris. L'Ateneu Popular de Nou Barris s'inaugura el novembre de 1994,¹⁹ després d'un llarg procés de tensions i canvis, gestionat per l'associació "El bidó" a partir d'un conveni amb l'Ajuntament. Al mateix temps, l'emblemàtic Centre Cívic "Les Cotxeres de Sants", a partir d'un procés di-

¹⁹ La lluita per aconseguir l'Ateneu de Nou barris s'inicia l'any 1976 a l'impedir la construcció d'una planta asfàltica. Van caldre 17 anys per aconseguir-ho, temps emprat en anar realitzant activitats i creant consciència i, sobretot, el teixit associatiu que havia d'emprar l'equipament.

ferent també s'està gestionant pel Secretariat d'Entitats de Sants-Hostafranch-La Bordeta que agrupa 208 entitats ciutadanes i representa una experiència innovadora de cogestió cívica.

Amb això hem volgut posar un exemple concret del fet que acords i desacords són positius amb la condició que existeixi projecte i persones que l'impulsin.

El model Barcelona

Si als anys setanta el model de ciutat en relació a les reformes urbanes i al paper dels moviments populars era Bolonya. Als noranta passa a ser-ho Barcelona.

Aquesta idea que BCN és un model és va construint progressivament. En una primera etapa²⁰, es dóna prioritat a la creació dels Districtes com a òrgans de descentralització i de participació ciutadana, al mateix temps que es configuren polítiques dirigides a oferir serveis a la persona (Centres cívics; Casals de joves, Centres de Serveis Socials), a la vegada, que es dóna prioritat a un urbanisme-micro de recuperació de petits espais i de plans especials de reforma interior de barris. Una segona etapa que podem anomenar de Projecte, la prioritat és resoldre els grans dèficits estructurals que situen BCN al centre d'un entramat urbà de tres milions d'habitants. És a dir, fa de locomotora del propi nucli urbà i de la resta de ciutats de Catalunya i al mateix temps, projecta "Les Olimpíades" com una eina de transformació de la ciutat i tot el que es programa ha de ser emprat posteriorment. A més crea implicació ciutadana (són les pedres i el projecte BCN'92, però també una oportunitat per les persones).

La idea de BCN com a model es popularitza com a conseqüència del 92 quan la ciutat apareix com exemple de govern local arreu d'Europa i del Món.

Es pot parlar del model BCN al referir-nos als moviments ciutadans?. Entenem que sí. Aquesta agosarada afirmació la fem des de la convicció que a la ciutat s'han generat moviments i experiències diverses que van, des dels voluntaris del 92 impulsats per l'organització dels jocs, que situem com iniciativa institucional; passant per la FAVB, que va mantenir una posició crítica respecte als mateixos; com també la proliferació de nombrosos moviments socioculturals; fins a l'altre extrem dels moviments no institucionals, com els *okupes* que es defineixen com alternatius i radicals.

²⁰ Del 79/83, cal ressaltar el paper de Barcelona com pionera d'una reforma administrativa, d'aplicació de l'autonomia local, de descentralització de la gestió -Districtes- i de participació ciutadana abans de disposar de Llei de Règim Local 1985.

Tota afirmació sobre models és discutible i està influïda per la posició de l'observador que a la vegada és actor. Parlem a partir d'un observatori privilegiat, en haver format part de la Junta de la FAVB, i actualment, en impulsar la participació ciutadana i l'associacionisme des de la Diputació de Barcelona. De la Diputació cal tenir en compte el seu paper d'institució de segon nivell, de suport del municipalisme. De la FAVB volem recordar la seva pluralitat, expressada per la junta i les persones que l'han representat al llarg de la seva història, que seguidament passem a relatar:

La FAVB existeix des dels anys 70, el seu primer president va ser Albert Vilella que fou substituït, primer pel Sr. Sañes i després per Pons Valon, representants de les associacions de carrers anomenades de la "bombilleta". Les associacions dels barris es reunien a la coordinadora de Sant Antoni i el juliol de 1974, sent president Pons Valon es van incorporar a la FAVB que, en alguns casos, va convertir-se en mediatra entre veïns en lluita, veïns afectats i l'Ajuntament. A continuació: Carles Prieto del barri de Sants, va saber conduir el debat ciutadà en els moments de transició política i va deixar la presidència després de les eleccions municipals de 1979. Prudenci Sánchez del barri del Casc Antic, reivindicava recursos i que les associacions de veïns fossin declarades d'utilitat pública (durant la celebració de la sisena assemblea estatal, l'alcalde Pascual Maragall opinava que s'havien de convertir en associacions ciutadanes per a la gestió). Marga Rodríguez del barri de Sant Antoni, va ser presidenta en el moment de creació de la confederació d'associacions de veïns de l'Estat (CAVE) de la qual va ocupar, també, la presidència. Pep Miró conegut lluitador de Nou Barris, va ser president durant la celebració dels jocs i va saber mantenir la crítica sense caure en posicions extremes; durant els anys d'eufòria a la Barcelona' 92, la FAVB, entre d'altres iniciatives, va impulsar la campanya a l'entorn d'una epidèmia dels habitatges, "l'alumisosi"²¹. Roser Argemí del barri de Vallvidrera, segueix la mateixa política prestant una gran atenció a les relacions amb els poders públic i a l'ús dels recursos. Recentment ha estat substituïda per Manel Andreu del barri de Poble Nou.

La pluralitat de la FAVB és un valor necessari però no suficient per definir-la com referent del moviment ciutadà. Cal analitzar les seves iniciatives ciutadanes i, sense cap dubte, en els moments de màxima transformació de la ciutat. Als anys noranta, la seva impli-

²¹ L'enfonsament d'un habitatge i la mort d'una persona a un bloc del Turó de la Peira, es transforma en un conflicte que afecta un important nombre dels habitatges construïts a Catalunya entre els anys 50/60. Ha comportat la remodelació, no només del barri del Turó, sinó de molts altres a nivell de Catalunya.

cació en campanyes com la de "l'aluminosi" ens mostra el seu paper d'impulsora de moviment i a la vegada de medidora de conflictes.

Sostenim que, al llarg dels anys, s'ha mostrat que la tensió entre moviments socials i Ajuntament ha estat positiva i creadora alhora. I, que el debat entre representació i participació ciutadana és comú a ambdues maneres de mirar el model, i que avui està en concretar el paper futur de la ciutat a Europa i al Món.

La diversitat associativa de la ciutat

Sorgeixen multiplicitat d'associacions locals de caràcter sectorial i territorial, es multipliquen les AAVV i avui tenim associacions específiques²², unes tradicionals i altres innovadores. Relacionades amb totes les àrees de l'Ajuntament i que expressen la pluralitat dels barris, de la ciutat i de les persones que hi viuen. Cal reconèixer, a més, el paper positiu que per a l'impuls quantitatiu d'associacions han tingut els ajuntaments. Tanmateix, no hi ha hagut la mateixa dedicació a la millora qualitativa de la seva capacitat organitzativa i de gestió, tot i que aquests últims anys hi ha polítiques municipals de suport a la formació i millora del teixit associatiu.

L'autonomia del moviment ciutadà

En democràcia, els partits configuren les candidatures i la ciutadania decideix a qui li atorga la confiança per governar la ciutat. A partir d'aquest moment el govern municipal ha de dialogar amb els diferents agent socials i econòmics que la componen, i a la vegada ha d'aplicar el programa de govern que estableix. Els moviments socials urbans i les diverses formes associatives de la ciutat constitueixen un d'aquests agents socials, tenen personalitat jurídica i autonomia²³. Per una banda, els ajuntaments proporcionen locals, subvencions i infraestructures a les associacions ciutadanes i, per l'altra, ara és l'ajuntament qui representa la diversitat i pluralitat de la ciutat. L'autonomia del moviment ciutadà no és només un problema jurídic, precisa la complicitat d'una part important de les associacions ciutadanes al voltant de propostes que s'expressin als

²² Associacions específiques: feministes, ecologistes, les ONGs (pau, desenvolupament, SOS racisme), esportives, joves, vells, de professionals, culturals, cases regionals, voluntariat, xarxes ciutadanes, okupes...

²³ Els Estatus de les Federacions d'AAVV, en molts casos, estableixen que no es pot ser regidor i a la vegada dirigent veïnal, cosa que formalment garanteix l'autonomia respecte a l'administració amb el cost d'afavorir que nombrosos líders dels moviments deixin les associacions a l'incorporar-se a l'administració pública com a polítics i/o tècnics.

mitjans de comunicació social fent que l'ajuntament els tingui en compte a l'hora de prendre les decisions.

Els militants dels partits polítics que incideixen en les associacions i moviments ho fan de forma paral·lela a la seva militància partidària i no són corretges de transmissió de les decisions dels partits. Aquesta afirmació no és producte d'unes decisions formals que sempre han estat clares, sinó d'anys de pràctica ciutadana. Això no treu que, a títol individual, hi hagi càrrecs electes i líders locals d'associacions ciutadanes que s'instrumentalitzen mútuament, cosa que en cap cas ajuda ni a la governabilitat de l'ajuntament ni al desenvolupament del moviment ciutadà. Tant ajuntaments com partits polítics han hagut de superar conflictes i una multiplicitat de relacions difícils, que al llarg del temps, els ha portat a entendre la importància d'aquesta necessària autonomia.

Una breu valoració de 10 anys de municipalisme i d'associacionisme ciutadà

En els primers deu anys de democràcia els ajuntaments s'han consolidat i, en canvi, el municipalisme encara té moltes assignatures pendents des de la celebració d'un Congrés del municipalisme català fins al reconeixement de majors competències i recursos. Amb motiu del desè aniversari dels ajuntaments democràtics, el President²⁴ de la Federació de Municipis de Catalunya ho defineix així: "els ajuntaments han adaptat l'organització a les demandes de serveis dels ciutadans, han consolidat la seva capacitat de gestió i alhora, s'ha mostrat la insuficiència de recursos, la devaluació de competències, la disminució d'autonomia i la inèrcia administrativa. És a dir, en el procés lent d'edificació i definició de l'edifici del municipalisme, els ajuntaments han passat de la improvisació a les crosses insuficients".

D'aquests deu anys, entre d'altres, fem les següents consideracions:

Les regles del joc de la democràcia són quelcom més que votacions. Els ajuntaments i les associacions ciutadanes s'han d'adaptar de forma permanent a situacions noves. La democràcia és un marc adient per la resolució de conflictes que s'han d'abordar amb la voluntat d'arribar a acords sense l'extermi de l'adversari. En aquest sentit no hi poden haver ni guanyadors ni perdedors. Tant el món associatiu com els ajuntaments han de redefinir el seu rol en funció de l'escenari i les contradiccions de cada moment històric.

²⁴ Quim Nadal, alcalde de Girona i president de la FMC, fa aquestes afirmacions a *Deu anys d'ajuntaments democràtics*, publicació de la FMC, Barcelona, 1989.

Malgrat les dificultats, entenem que hi ha indicis suficients per afirmar que ens trobem en un moment de consolidació tant del moviment ciutadà com dels ajuntaments democràtics. Aquí entenem el moviment ciutadà en sentit ampli, és a dir: moviments socials urbans, nous moviments socials i associacionisme que junt ciutadà amb els ajuntaments participen en les transformacions de la ciutat i en la resolució de conflictes socials comuns des d'àmbits diferents.

L'associacionisme ciutadà s'ha diversificat i a més de les associacions territorials (AAVV) han aparegut una multiplicitat d'associacions sectorials i temàtiques que obliguen a reflexionar sobre el futur del moviment ciutadà. Des d'unes associacions locals basades quasi exclusivament en les reivindicacions urbanes es planteja la necessitat d'impulsar un associacionisme capaç de gestionar i coordinar-se a partir de la creació d'associacions de segon nivell, Federacions i Confederacions i, a la vegada, va situant el seu rol en relació als poders públics.

El moviment ciutadà pot semblar una entelèquia, una artificialitat com ho és la mateixa ciutat, i aquesta és, cada dia més, el lloc on hi participen i hi viuen més persones. La ciutat s'ha universalitzat produint major benestar per uns i alhora major grau d'exclusió per altres, i tant en la lluita contra l'exclusió com en la consecució de qualitat de vida, afirmem que el moviment ciutadà està consolidat, assentat i, alhora, en permanent canvi.

IV Temps de canvi: la dèc dels noranta i el nou mil·lenni

A principis de la dècada dels noranta es configura un "nou ordre mundial". La desfeta de la URSS, guerres com les de l'exIugoslàvia, del "Golf", a l'Àfrica, els canvis polítics i les transformacions econòmiques importants a Amèrica Llatina i Àsia en són una prova. Apareixen nous fenòmens econòmics, tecnològics i ideològics: globalització, Internet acompanyats d'una paràlisi d'idees o si es vol un excés de modes.

Temps de modes i dubtes

Actualment, Anthony Giddens²⁵, un dels autors de moda als mitjans de comunicació, ofereix alternatives a les concepcions clàssi-

²⁵ *Política, sociologia y teoria social* Anthony Giddens, Paidós, Barcelona, 1997, pàg. 21-22.

ques del socialisme: “No es la crisis del capitalismo como modo racional de administración económica lo que ha terminado dominando nuestra era. Se trata más bien de la crisis ecológica, crisis que ha dado lugar a la mayoría de las tensiones de la actualidad y que también ha abierto la mayoría de las posibilidades futuras....Lo que debemos elucidar y a lo que tenemos que hacer frente no es a una ecología física sino a una ‘ecología de la vida’. Una sociedad en que la mayoría de los objetos se han hecho ‘plásticos’ –susceptibles de intervención humana pero no sujetos de hecho a un control humano universal- es una sociedad en la que se necesitan iniciativas políticas que poco tienen que ver con las concepciones clásicas del socialismo”.

S’efectuen noves anàlisi sobre el nou capitalisme informacional, com les que Manuel Castells analitza, i hi ha d’altres aportacions com les de Norberto Bobbio²⁶ al voltant dels drets socials i, sobretot, de la diferència entre les solemnes proclamacions i la seva falta de compliment.

Ens refiem d’allò conegut

El desequilibri entre pobres i rics al planeta és cada cop més gran. Fins i tot la xarxa d’Internet n’és un exemple. Sorgeixen per arreu²⁷ multitud de conflictes ètnics, culturals, socials i econòmics i comporten nous reptes per als moviments socials que han d’intervenir en un escenari on es planteja una divisió diferent del Poder. La creació de valors ètics i morals, de consciència de canvi, ja no parteix exclusivament dels esquemes de la lluita de classes i d’estat del benestar ja que s’incorporen com a nous valors la solidaritat i la cooperació, la qual cosa origina la creació d’ONGs i l’impuls de campanyes de solidaritat per part d’associacions i de moviments ciutadans.

Alain Touraine²⁸, teòric social, al referir-se als moviments socials del segle XXI els defineix com actors socials compromesos en relacions socials concretes que busquen l’autonomia, el control del temps

²⁶ *El tiempo de los derechos*, Norberto Bobbio, Colección Ciencias Sociales, Editorial Sistema, madrid, 1991.

²⁷ La xarxa internet augmenta més del doble cada any des de la darrera dècada, però més del 90% dels seus usuaris són als països industrialitzats. A Àfrica no arriben a dos ordinadors per cada 10.000 persones i, Finlàndia, per altra banda, en té 877 per cada 10.000 habitants. *Signes Vitals, 1998*, Centre Unesco a Catalunya, Barcelona, 1998, pàg 98.

²⁸ *¿Qué es la democracia?*, Alain Touraine, Ediciones Temas de Hoy Ensayo, 1994 i *Revista Claves*, núm. 76, 77, octubre i novembre de 1997.

i les condicions de vida en què es viu. Afirmar que de les polítiques d'enfrontament de classe dels segles XIX i XX hem passat a un nou escenari on hi ha adversaris i no enemics que volen exterminar-se i, en aquest sentit, diferencia moviments socials com forces de progrés enfront dels anti-moviments socials als quals els cal enemics i traïdors enlloc d'adversaris socials.

Tot i compartir els raonaments de Manuel Castells²⁹, entenem que existeixen xarxes instrumentals que comuniquen i, a la vegada produeixen segregacions identitàries, i que entre ambdues no hi ha connexió sinó oposició i extermini. Desapareix la societat i s'imposa un món de xarxes que s'oposa a un món de tribus. Des de la nostra òptica, els moviments socials d'àmbit local permeten fer de pont entre *xarxa* i *tribu*, és a dir, la combinació entre instruments tecnològics i comunitats locals pot ajudar a dibuixar la nova arquitectura societària³⁰ del segle XXI. Per a nosaltres, l'associació, a l'igual que l'ajuntament són formes d'organització socioculturals i, tant la tecnologia com la xarxa poden servir per connectar i relacionar les persones dels barris i les ciutats entre elles i el món.

Això obliga els moviments ciutadans i els ajuntaments a repensar la ciutat a partir dels reptes del planeta: refer ciutats ecològicament sostenibles, socialment més justes, amb diversitat de cultures. Potenciant la participació ciutadana amb voluntat política d'implicar la ciutadania en els projectes i programes locals, tot tenint en compte els moviments socials que en base a una identitat es projecten com a creadors i transformadors de valors. Com són ara els moviments ecologista, feminista, gais i lesbianes, per la pau i solidaritat, que transformen la relació natura- cultura, les relacions del cos a partir de la seva redefinició, i la cooperació internacional modificant les relacions solidàries entre ciutadans d'orígens i cultures diverses .

El cert és que a l'àgora de les viles, de les ciutats i dels barris, allò social, polític i econòmic està en permanent canvi. Afecta les organitzacions, els moviments socials, els municipis, els partits i les associacions. Exposarem algunes intuïcions i signes d'aquests temps de canvi i alhora, proposarem algunes mesures concretes.

²⁹ Entrevista Manel Castells, (?)

³⁰ Al referir-nos a l'estructura del segle XXI volem posar l'èmfasi en allò relatiu o pertanyent al fet associatiu per a la defensa col·lectiva. Les formes que adoptarà no les coneixem i les xarxes seran importants si situen la relació humana com a centre.

IV.1. Signes de canvi

Una mirada a la vida de les coses

Nou context pels moviments socials

Europa està realitzant una transformació radical de l'arquitectura del poder que havia establert al final de la Segona Guerra Mundial. D'una banda estem sota els efectes dels canvis radicals de la Unió Soviètica i per l'altra en un procés de redefinició o desmuntatge de l'estat del benestar construït per la socialdemocràcia europea.

En primer lloc, volem destacar les repercussions de la desaparició d'un referent d'utopia que va intentar fer-se real: el comunisme que, com expressa Norberto Bobbio³¹ en un treball sobre els intel·lectuals, s'ha convertit en la "utopia invertida" i ha produït la desorientació de milions de persones.

En segon lloc, la tercera via entre capitalisme i comunisme que va articular la socialdemocràcia està en crisi. Avui la socialdemocràcia governa la majoria de països d'Europa i ha de refer el seu propi model d'estat. Es proposen idees diverses, Tony Blair les expressa com "tercera via", que estaria situada en una relació nova entre l'estat, el mercat i la societat. Blair afirma que els governs han d'adquirir noves capacitats: *"La capacitat de treballar en conjunció amb el sector privat i amb el voluntariat, de compartir responsabilitats, de donar respostes a una societat molt més exigent, i de cooperar de noves maneres a escala internacional"*³², és a dir, podem entendre que es refereix a la necessitat de conferir un paper més actiu a la ciutadania.

Esgotament del paradigma del progrés

No existeix linealitat en el sentit que el progrés equivalgui a una major quantitat de PIB; l'arquitectura de la societat industrial s'està transformant a partir de la revolució tecnològica que substitueix el binomi explotadors/ explotats pel d'innovació / exclusió.

Per això cal repensar i refer les associacions i/o formes associatives dels vells i nous moviments socials progressistes, reivindicar qualitat de vida i canvis en la forma de viure. En aquest sentit són decisives les associacions ecologistes, feministes, de lluita per la pau,

³¹ Ni con ellos, ni sin ellos, Norberto Bobbio, cap. 8, *La duda y la elección*, Editorial Paídos, Barcelona, 1998.

³² "La tercera vía, una democracia social moderna", Tony Blair, Primer Ministro del Reino Unido, *El país*, 21 de setembre de 1998. El voluntariat d'Anglaterra correspon al que nosaltres anomenem associacions del sector no lucratiu.

de solidaritat, les ONGs, les sectorials com les esportives, culturals..., i les territorials com les associacions de veïns..., i els corresponents moviments socials que generen.

Igualment cal millorar la capacitat de gestió i de prestació de serveis. La gestió d'una associació és complexa, ja que, a més de factors econòmics, intervenen altres de caràcter humà, tècnic i ideològic. S'han d'articular objectius i activitats, professionals i voluntaris i, a la vegada, resoldre les tensions que es produeixen entre rutina i innovació.

Els nous conflictes a la ciutat

Aquests darrers anys han sorgit conflictes nous, com per exemple els generats pel moviment *okupa*, pels exclosos com són els immigrants estrangers amb documentació o sense, i d'altres com són la defensa del medi ambient, la resposta al racisme, a la xenofòbia, i fins i tot, a la pobresa extrema.

El moviment *okupa* està format per joves que s'instal·len en una vivenda o un equipament de la ciutat per autogestionar-lo, realitzar-hi activitats culturals alternatives i fer propaganda de les seves activitats. Es defineixen com radicals i autogestionaris i expressen clarament que la societat actual no els agrada.

Existeix una multitud de col·lectius petits i grans per la defensa del medi ambient. Volem destacar Greenpeace³³ que té 70.000 afiliats a Espanya. Es tracta d'una ONG internacional que en l'actualitat incideix a nivell local en temes referits als residus, incineració d'escombreries, entre d'altres.

Tots aquests, entre d'altres, són conflictes que expressen la contradicció entre els valors i els principis universalistes dels texts constitucionals i les lleis, les normes i les pràctiques que regulen la vida quotidiana. La Llei d'Estrangeria n'és una mostra evident, ja que en el Preàmbul hi defensa drets mentre que l'articulat és totalment repressiu. El moviment *okupa* reivindica el dret constitucional a la vivenda a partir d'iniciatives que se situen des de la il·legalitat, i exposen a la llum un conflicte entre el dret a la propietat i el de l'habitatge.

Aquests col·lectius, en ocasions, transgredeixen la llei per cridar l'atenció de l'opinió pública i sensibilitzar la població. Cal establir un diàleg permanent, fins i tot, amb els que actuen fora de la legalitat. Es tracta d'un diàleg complex i difícil, però és el camí que han

³³ Entrevista a Helena Fusté, Presidenta de GreenPeace. *La Vanguardia*, 30-09-1998.

seguit les ciutats com Barcelona i Terrassa³⁴ intentant canals de relació amb el moviment *okupa*.

Ciudadania, relacions i estat

Han existit relacions positives entre ciutadania i democràcia local i no obstant existeixen importants mancances. Ens referim als dèficits democràtics, a la falta de proximitat entre política i ciutadania. El que ha passat a nivell de ciutat entre l'ajuntament i les associacions ciutadanes és, ni més ni menys, que el que ha passat entre l'estat i els ajuntaments: manca de sensibilitat respecte al protagonisme de la ciutadania, manca d'aplicació del principi de subsidiarietat.

L'estat del benestar és, entre d'altres coses, el reconeixement, l'assumpció de reivindicacions dels moviments socials pels poders públics, els quals els retornen a la ciutadania en forma de canvis de l'espai urbà, d'equipaments i de serveis públics. Això ha passat amb la majoria de les reivindicacions urbanes i les relacions s'han mostrat positives. Precisament per això, afirmem que és necessari incrementar encara més les relacions entre ajuntaments, associacions i moviments per arribar a objectivar les complicitats i els desacords.

En una situació de redefinició del paper de l'estat del benestar tant els ajuntaments com el moviment ciutadà constitueixen agents socials i polítics que poden ser decisius si van junts. Això no vol dir complaença, doncs tots plegats, ajuntaments, associacions i moviments han après que la relació és un valor. Han llimat tensions a la vegada que cada un ha fet la seva feina, cosa que els situa en una bona posició per abordar els nous reptes on les relacions ciutadanes i la participació seran decisives.

Vint anys de solucions han comportat canvis a la vida de les ciutats

En aquests vint anys, els ajuntaments, malgrat les mancances, han aportat solucions a la vida de les ciutats i les realitzacions estan a la vista, són concretes i visibles per a la ciutadania. Ara bé, la vida de les ciutats comporta la gestió del seu complex entramat

³⁴ La premsa dona àmplia informació de les okupacions i desokupacions. Volem ressaltar l'acte del 15 de març de 1997 al Born de Barcelona organitzat per la Coordinadora Okupes de Barcelona i la Federació d'Associacions de Veïns que feia d'avaladora. "Convivencia se escribe con k. Representantes de todas las tribus urbanas se dieron cita en la pacífica fiesta —okupa— del Born", *El País*, 17-03-1997.

d'agents i accions quotidianes: transport, mercat, ocupació, lleure, salut, cultura, habitatge, urbanisme... que no depenen únicament del govern local, de l'ajuntament, i és del tot evident que cada cop més fa necessari el concurs d'altres administracions.

La ciutat és una cosa viva, fruit de la interacció dels diferents agents que intervenen en el seu territori i, el més important, a les ciutats s'hi viu i la forma de vida urbana és hegemònica a les societats com la nostra.

Els territoris que conformen les ciutats estan cada cop més difuminats i les fronteres interurbanes es refereixen, més que a les separacions físiques, a les competències administratives d'un o altre ajuntament. Hi ha espais urbans especialitzats en determinades activitats que són compartits amb habitants d'altres ciutats. És a dir, fruit de les transformacions dels darrers vint anys, de les realitzacions i solucions emprades, les relacions socials han canviat i com a conseqüència, el moviment ciutadà i la participació ciutadana, també.

Això ens planteja nous referents pel moviment ciutadà i la participació ciutadana:

- La participació ciutadana, entesa com voluntat de prendre part en els afers públics, no pot referir-se únicament al territori municipal ja que moltes de les decisions que els afecten es prenen des d'Administracions supralocals (CCAA, Estat, UE). Cal ampliar els canals de participació respecte als poders públics que no han de limitar-se tan sols a aquells establerts pels ajuntaments. (No s'hi val allò de "Això és competència de... l'altre")
- Les associacions ciutadanes (i també les administracions locals) necessiten connectar-se entre si (des dels àmbits locals fins als d'Europa) en una xarxa de contactes que permeti l'intercanvi d'informació i experiències i la realització de projectes comuns.
- És necessari que des del govern català es faci una política referida al moviment ciutadà amb un projecte renovat i nou alhora, integrador i respectuós amb les diferències. Tant els municipis com les associacions de Catalunya són plurals i diversos, potencialment capaços d'abordar els nous reptes de la societat si tenen ben assentats els seus signes d'identitat catalana i alhora la participació ciutadana.

La vida belluga les coses

Els ajuntaments tracten les associacions com un recurs del municipi

Aquest és un canvi de perspectiva. Actualment les associacions locals poden ser considerades per la majoria d'ajuntaments de Catalunya com un recurs. Si això es així, les associacions en general són conscients de ser justament un recurs? Del rol importantíssim que això suposaria per la societat?. El debat és obert tant en els ajuntaments com en les associacions. Una mostra prou clara és l'increment dels cursos de formació associativa que en els darrers anys han analitzat potencialitats i febleses de l'associacionisme local.

Un altre recurs, encara que poc generalitzat, és l'experiència de les associacions ciutadanes que gestionen equipaments municipals a partir de la concertació cívica. Per concertació cívica entenem la gestió d'equipaments per par d'associacions. Aquesta pràctica topa amb la dificultat de la manca de marcs jurídics que l'afavoreixin, ja que aquíhan d'emprar els mateixos requisits que regulen la contractació amb les empreses lucratives. Existeixen plusvàlues difícils d'avaluar com són el nivell d'organització cívica que pot generar-se des d'un equipament i, fins i tot, la qualitat afegida si a aquesta hi incorporem la participació ciutadana. Cal, doncs, fer un salt qualitatiu i quantitatiu en aquesta modalitat d'activitat associativa.

En aquest mateix sentit, s'han desenvolupat espais concrets des del municipalisme per potenciar l'associacionisme local com és el Consell Municipal d'Associacions de Barcelona i el Departament d'Associacionisme i Participació Ciutadana de la Diputació de BCN.

Barcelona i el moviment ciutadà

Si des de la fosca Barcelona multimunicipal³⁵ dels anys 70 els moviments ciutadans s'estenien pels pobles i viles de Catalunya i d'Espanya, el fenomen del 92 va significar l'impuls d'un model de ciutat moderna i oberta amb rauxa per anar més enllà, sense complaença, exposant els conflictes i demanant solucions.

El paper rellevant de la Barcelona dels moviments socials es troba reflectit en diferents publicacions d'entre les quals volem destacar "Barcelona en lluita"³⁶ on es mostra, a més de la història de les lluites

³⁵ El concepte multimunicipal és per designar la Barcelona de 3 milions d'habitants que constitueix una xarxa de ciutats: cada un dels 10 districtes, l'actual Barcelonès i les viles del Baix Llobregat, Vallès Oriental, Vallès Occidental i Maresme.

³⁶ "Barcelona en lluita. (El moviment urbà 1965-1996)", Josep M. Huertas i Marc Andreu, Editat per la FAVB, 1996.

urbanes i l'evolució de la FAVB, l'existència d'un projecte de moviment ciutadà que supera de bon tros les estrictes activitats del moviment veïnal i si situa de ple en el que aquí anomenem moviment ciutadà.

Barcelona és moviment, és lloc de tensions i d'interessos complementaris i enfrontats. És evident que tant els actors econòmics i empresarials com els moviments sindicals han dut a terme el seu rol per arribar a la BCN actual. Aquí volem destacar el paper moderador, fins i tot dirigent, d'aquells actors públics que tenen com objectiu la solidaritat ciutadana i l'interès general no lucratiu.

Una mostra important dels nous valors de solidaritat emergents va ser que des de l'Estadi Olímpic es demanés la solidaritat envers Sarajevo³⁷ i, l'alcalde de BCN i el de Sarajevo es reunissin amb associacions ciutadanes i ONGs per fer sentir la veu de la ciutadania barcelonina solidària amb la de Bòsnia, contra una guerra fratricida. Posteriorment es realitzà una gran manifestació ciutadana al Passeig de Gràcia³⁸ i nombrosos municipis de Catalunya van expressar també la seva solidaritat.

Aquests valors ètics incorporats a la ciutadania han estat possibles per l'encert de governants municipals i de dirigents dels moviments ciutadans. Uns i altres, dins els seus àmbits, són impulsors d'iniciatives per aconseguir una ciutadania més solidària i justa.

La celebració a l'any 2004 del Fòrum Universal de les Cultures pot convertir BCN, si es dissenya com un fòrum obert a la veu dels "perifèrics" i no només amb la paraula de les administracions, en punt de trobada dels moviments socials i culturals d'arreu. I ser Barcelona, una vegada més, referència per al Món. El debat és obert i caldrà assumir complicitats i riscos.

Les associacions del moviment veïnal s'estan transformant

Les AAVV conjuntament amb altres associacions de les ciutats i viles de Catalunya estan en procés d'adaptació a la nova situació, ja no recorren a l'anomenada crisi del moviment associatiu i inicien, cada vegada més, projectes de barri i de ciutat en col·laboració amb els ajuntaments, a la vegada que intenten mantenir la seva autonomia i, per tant, la discrepància quan ho creuen oportú.

³⁷ Després dels Tractats de Dayton de l'any 1996 Barcelona va crear el districte XI de Sarajevo per ajudar a la seva reconstrucció. El districte XI canalitza la solidaritat ciutadana amb Sarajevo, però també amb Argel, Kosovo i altres. És una iniciativa de l'Ajuntament per col·laborar amb les entitats ciutadanes i ONGs.

³⁸ La manifestació sota el lema "Aturem la guerra" va ser organitzada per la FAVB, SOS Racisme i l'associació Ajudem el poble de Bòsnia. Varen afegir-s'hi un centenar d'entitats a més de tots els representants de les institucions de Catalunya.

La CONFAVC està impulsant la “campanya de l'aigua”³⁹ que ha revitalitzat associacions de veïns alhora que també generava algunes tensions. Ha promogut dues mutualitats, una d'enterraments (SINERA) i una altra d'assistència jurídica (AJ) i està proposant la creació de serveis des de les AAVV, com a eina per generar llocs de treball.

La FAVIBC ha establert importants acords amb la Generalitat per remodelar i reparar els barris gestionats per ADIGSA i, darrerament, ha impulsat conjuntament amb la Direcció General de Serveis Comunitaris de la Generalitat una trobada internacional⁴⁰ de reflexió sobre el desenvolupament comunitari als barris.

Si a nivell de Catalunya existeixen uns referents encara febles a nivell local, moltes AAVV estan gestionant projectes, alguns d'ells de gran interès, com l'AV de Trinitat Nova de BCN que desenvolupa un Pla de Desenvolupament comunitari per tal de resoldre dèficits històrics ja plantejats pels moviments socials urbans als anys 70.

Afirmem que el moviment veïnal i les associacions de veïns que l'impulsen s'estan transformant, bàsicament, per dues raons: una d'ordre intern basada en les seves iniciatives i una altra motivada pel seu entorn que es caracteritza per la presència de moltes altres associacions i moviments. Avui aquells que, fins i tot, foren decisius pel moviment ciutadà ja no utilitzen aquest concepte. El moviment ciutadà és poc emprat i adquireix hegemonia el moviment associatiu català que té una acceptació més majoritària com ha demostrat l'aprovació per consens de l'actual Llei 7/1997⁴¹.

Al referir-nos al moviment ciutadà, sobretot, volem expressar la voluntat de superar els dèficits democràtics i la necessitat de canvi constant, i a la vegada considerar, les aportacions anteriors, que hem intentat exposar en les etapes que hem definit d'aprenentatge i de consolidació.

³⁹ Ens referim a l'anomenada guerra de l'aigua impulsada per la Confederació d'Associacions de Veïns de Catalunya. Es tracta d'una campanya d'objecció fiscal seguida per unes 80.000 famílies de l'àrea metropolitana. La capacitat de mobilització s'ha expressat en les set manifestacions convocades que han aplegat en cada ocasió a més de 5.000 persones. Fins ara, l'actual Llei de l'aigua que tramita el Govern no satisfà les demandes plantejades.

⁴⁰ Primera Trobada Internacional sobre Polítiques de Desenvolupament Comunitari, Barcelona 26 i 27 de març de 1998.

⁴¹ Llei 7/1997 de 18 de juny, d'Associacions.

L'esperança en el canvi de les coses

Els "perifèrics" d'avui demà seran decisius

Anomenem "perifèrics" a l'entramat associatiu de les ciutats i viles d'Europa configurat per totes aquelles associacions i organitzacions que no estan al centre del sistema econòmic, de l'estricta política de l'euro i, que en canvi, sostenim que són l'embrió de futurs fets associatius i moviments capaços de generar valors diferents als dominants.

Ens referim, també, als ajuntaments d'Europa que han d'adoptar mesures per respondre als nous problemes de les ciutats i barris. Les competències dels municipis dels diferents estats d'Europa són diferents i també les seves relacions amb l'estat. Els punts de vista ortodoxos on l'ajuntament és estat i l'associació és societat civil s'han de revisar, entenem que el municipi és més societat que estat encara que, a la vegada, sigui govern, i que l'associació forma part de l'organització de la ciutat i és municipi o, si es prefereix, societat política.

En aquest sentit tot allò que significa articulació interassociativa, relació d'associacions amb els corresponents ajuntaments i municipis, és apostar pel futur, ja que aporta la riquesa necessària per canviar les ciutats i modifica hàbits i costums. Les associacions i els ajuntaments relacionen i coordinen una pluralitat de fets comunitaris que enriqueixen la convivència i la cohesió social.

El concepte associatiu és diferent del comunitari

L'associació és una eina racional que és constituïda per un grup de persones en base a uns acords lliures, voluntaris i solidaris. Es diferencia de la comunitat pel fet que aquesta es basa més en sentiments i emocions. Emoció i raó no enteses com a oposades, sinó que es complementen dins de l'associació, sense oblidar el seu caràcter instrumental i solidari entre les persones que la constitueixen.

Les associacions tenen voluntat de servei públic. Allò públic no només pertany a l'Administració Pública raó per la qual és important afavorir la possibilitat que les associacions ciutadanes participin en la gestió de serveis públics locals ja que a l'actuar sense afany de lucre, poden abordar reptes concrets de les persones i dels col·lectius.

La ciutat i l'associació socialitzen enfront de la des-socialització de la tecnologia i l'economia

Les grans decisions estratègiques sobre el futur de la ciutat i la societat es situen a escala planetària i la interdependència és creixent a tots els nivells de l'activitat humana. Atès que la tecnologia i la internacionalització del mercat estan consolidats, calen correctius consistents en aprofundir les relacions internacionals entre ciutats i associacions ciutadanes. Les associacions i les ciutats grans i petites han de fer un front comú si es vol construir una ciutadania europea que vagi més enllà del lucre econòmic i de la lògica dels estats. Han d'establir llaços universals de solidaritat conjugant autonomia, associació, internacionalisme i ciutadania.

És a través de diferents modalitats d'associació⁴² que es desenvolupen els anomenats nous moviments socials. Aquests moviments ens anuncien nous camins per les transformacions socials del nou segle i representen l'adaptació dels vells moviments progressistes d'Europa que expressen reivindicacions col·lectives i universalitzables. Aquests moviments es situen entre l'estat, el mercat i la comunitat en un fenomen de la nostra època consistent en la politització d'allò social, cultural i personal que obre un camp immens per l'exercici de l'associacionisme ciutadà i del municipalisme.

Tercer sector no lucratiu i la tercera via

Al tractar d'associacions sense afany de lucre i d'empreses lucratives normalment es fa referència a la societat civil en contraposició a l'estat. Fins ara ens trobàvem davant de dues concepcions ideològiques del debat social i polític. Unes eren pròpies del liberalisme, que proposa reduir el poder de l'estat, i altres ho eren de la socialdemocràcia que aposta per la importància de l'estat i del sector públic com factors essencials per la redistribució de la riquesa.

El liberalisme clàssic concep la societat civil de forma monolítica en que el món de l'associacionisme voluntari i totes les associacions representen d'igual manera l'exercici de la llibertat, de l'autonomia dels individus i dels seus interessos. Clubs, associacions, empreses, són manifestacions equivalents de cooperació, de participació i de voluntarisme. Aquesta indiferenciació produeix ocultacions denunciades històricament per l'esquerra i pel sindicalisme. Una associació d'empresaris no és participativa ni voluntària, no

⁴² "Europa: polítiques de benestar social", "L'associacionisme veïnal a Europa. El paper de les organitzacions de voluntaris a Europa", *Quaderns de Serveis Socials*, núm. 8, Roser Argemí d'Abadal i Pep Martínez i Barceló, gener 1995, pàg. 90-102.

existeix la participació dels treballadors que són la majoria. L'empresa és la unitat bàsica de l'organització econòmica, ja que pels liberals l'associació "empresa clàssica" està fora d'allò polític i per tant de la voluntat dels que hi participen.

Feta aquesta precisió, volem posar l'èmfasi, una vegada més, en el fet que l'excés d'ortodòxia no ens permetrà avançar, i no ens serviran els cants a la societat civil ni les lloances de l'intervencionisme de l'estat. Hem postulat, per una banda, la necessitat d'un Estat social i democràtic, prestador de serveis de qualitat, amb uns serveis públics eficaços, controlats sempre pels poders públics amb la incorporació de les associacions com participants, bé sigui en les formes tradicionals de participació ciutadana (Consells, Moviments ciutadà, mobilitzacions puntuals, etc...) o fins amb la gestió dels mateixos serveis públics per les associacions ciutadanes. Per l'altra, entenem que caldran nous models d'empresa, que hem anomenat "empresa ciutadana" que descriurem seguidament.

Ens cal millorar i fins i tot modificar el concepte de ciutadania. Salvador Giner⁴³ en unes reflexions a l'associació Segle XXI, es refereix a "la virtut cívica" i a la "classe cívica". Nosaltres considerem que les persones tenen un àmbit de competències ciutadanes i que les associacions permeten intervenir en allò públic. Cal donar protagonisme a les associacions ciutadanes, democràtiques i voluntàries que poden realitzar activitats econòmiques sense el repartiment de beneficis, sempre que realitzin activitats d'interès social i públic.

Cal que es clarifiqui dins el món associatiu els termes referits a l'activitat econòmica, ja que en ocasions és una font de conflictes. Ens referim a aquelles entitats que realitzen principalment una activitat econòmica i l'associació és una forma d'encobrir-la. Amb l'aplicació de la Llei catalana d'associacions⁴⁴ caldrà establir criteris al respecte i en tot cas, l'activitat econòmica que es realitzi haurà de ser degudament regularitzada.

L'activitat econòmica i social de les organitzacions de l'economia social i de les associacions sense afany de lucre constitueixen el que anomenem Tercer Sector, que és no lucratiu i que té la voluntat de concertar amb el sector públic. Si la ciutadania europea es caracte-

⁴³ Documents de la "Convenció cívica catalana per a la renovació de la cultura política", Àmbit 3, *Poder i participació ciutadana: noves regles de joc?*. Grup de treball 1, *Ciutadans-espectadors, ciutadans-protagonistes*. Salvador Giner. Barcelona, 1998.

⁴⁴ Llei 7/1997, aprovada per àmplia majoria al Parlament de Catalunya i que el PP ha portat al Tribunal Constitucional.

ritza per l'associació i l'ajuntament, els dos han de fer un front comú per impulsar un Tercer Sector no lucratiu que pot abordar reptes estructurals com els de l'atur i l'exclusió.

IV 2 Europa

La travessa del desert és plena de paranys

De l'Europa de l'euro a la ciutadania europea

La construcció d'Europa és i serà difícil, complexa i llarga. S'obren noves perspectives pel protagonisme creixent tant de les Regions com de les Ciutats, que seran imprescindibles i decisives per arribar a la ciutadania europea.

Cada dia més caldrà una dinàmica de major participació ciutadana: fer la ciutadania més protagonista de la vida política. Per això estem convençuts que caldran moviments socials d'àmbit europeu, associacions federades d'Europa, la constitució de moviments i d'associacions amb projectes d'àmbit europeu. En aquest sentit, tant les experiències dels moviments socials com el de les associacions d'aturats a França, la multiplicitat d'associacions ecologistes i feministes d'Alemanya, el voluntariat d'Anglaterra, l'associacionisme veïnal a Espanya i l'experiència del moviment ciutadà català, entre d'altres, són valors potencials que caldrà tenir presents.

Les associacions, municipis i regions d'Europa han iniciat el llarg camí

Les associacions i els municipis d'Europa tenen característiques diferents en funció de l'evolució històrica de les associacions, dels moviments socials i del paper dels ajuntaments, a cada Estat/Nació. Les particularitats locals i regionals comporten dificultats i potencialitats alhora. Ara bé, cal tenir en compte que la diversitat local es complica a l'observar que existeixen diverses visions d'Europa — dels estats, de les regions, de les nacions, de les ciutats; dels ciutadans, dels mercaders, dels governants—.

S'hauran de trobar els punts comuns respectant les particularitats i identitats locals. Per fer-ho, caldrà avançar en estratègies i processos que reforcin els poders democràtics locals dins l'aldea global, i apostar pels municipis i les associacions és fer-ho per la proximitat de la ciutadania a l'àmbit públic com protagonista de les decisions i no com a subjecte passiu.

A Europa existeix des de 1993 l'Estatut de l'associació europea

(AE)⁴⁵ que representa un marc jurídic mínim encara insuficient. És també per això, que amb la Llei d'Associacions de Catalunya de 1997 s'ha d'incidir de forma paral·lela a Europa i a Espanya⁴⁶ per millorar els marcs jurídics vigents.

El Consell de Municipis i Regions d'Europa (CCRE) i l'Associació de Regions d'Europa (ARE), són lobbies municipalista i regionalista respectivament, que varen aconseguir de la CE la constitució del Comitè de Regions (CDR) com assemblea consultiva de la UE. El primer del CDR, que es va celebrar el març del 1994, respon a la necessitat que els poders públics més propers als ciutadans, alcaldes i regidors dels municipis i els presidents regionals, siguin consultats sobre les propostes de la UE. L'objectiu del CDR consisteix en defensar el principi de subsidiarietat, segons el qual les decisions s'han de prendre pel nivell més baix d'autoritat que sigui capaç d'actuar amb eficàcia.

La Carta Europea d'Autonomia Local⁴⁷ i l'esmentat Estatut de l'AE han iniciat el camí, encara embrionari, que permetrà desenvolupar estratègies d'aproximació de les decisions de la UE als ciutadans europeus.

La democràcia necessita una actitud activa i cívica de la ciutadania per corregir les perversions que es produeixen a l'aldea global, i que atorgui més poder als òrgans elegits per sufragi universal, als poders polítics legítims i a les associacions democràtiques, des de les bases territorials més elementals (barri, carrer), a les sectorials (educació, ocupació, urbanisme, dones, medi ambient, cooperació...). Caldrà agrupar-se en xarxes supraterritorials i suprasectorials europees per incidir en les decisions d'Europa.

Sostenim que els municipis i les associacions són peces claus per crear la futura ciutadania europea que haurà de tenir marcs fiscals, jurídics i de benestar comuns.

⁴⁵ L'estatut de l'Associació Europea, va entrar en vigor l'1 de gener de 1993, és el marc jurídic que regula les associacions europees. (**Diario Oficial de las Comunidades Europeas** de 21 de abril de 1992).

A la majoria de països d'Europa, les associacions volen obtenir un tractament més favorable, tant per les seves particulars condicions de producció, com és el fet que en la seva activitat hi intervenen voluntaris, com per la situació dels seus beneficiaris que acostumen a forma part d'uns sectors de població molt desafavorits.

⁴⁶ La llei de 1964, totalment obsoleta, encara continua vigent a tot l'Estat fins l'aprovació d'una Llei de Bases que desenvolupi l'article 22 de la Constitució.

⁴⁷ Aprovada pel Consell d'Europa el 15 d'octubre de 1985 i ratificada per les Corts Generals el 28 de gener de 1988.

En aquesta direcció apuntava el Llibre Blanc, de l'expressident de la CE Jacques Delors i recents treballs⁴⁸ d'àmbit europeu referits a les associacions i l'ocupació. És a dir, situar els ajuntaments i les associacions en un punt central per abordar, per exemple el repte de l'ocupació. Es tracta d'emprar mesures i recursos, a més de millorar les legislacions que afecten les associacions i els ajuntaments a cada país i al conjunt de la Unió Europea, per crear federacions, lobbies, xarxes de municipis i associacions dotades de mitjans i d'infraestructura organitzativa per intercanviar experiències i participar en programes d'àmbit local i europeu.

L'“empresa ciutadana”

Entenem per empresa ciutadana aquella que aposta per la creativitat i la vida, per projectes que generen ciutadania activa compromesa amb l'entorn, i que té en compte la competència, però, també, les persones i la solidaritat. Pel seu desenvolupament caldrà que la UE es plantegi polítiques empresarials que no poden reduir-se com ara a la simple regulació de la competència.

Aquestes polítiques són imprescindibles per afavorir l'activitat econòmica del que hem anomenat tercer sector no lucratiu i, també, per moltes petites empreses ciutadanes. Les empreses que no reparteixen beneficis formen part del que hem anomenat tercer sector no lucratiu? Sembla evident que la definició d'un sector econòmic i social no pot estar únicament determinat per la forma jurídica i, sense cap dubte, existeixen empreses en forma de SL i fins i tot SA que no reparteixen beneficis. Aquestes empreses a l'igual que les associacions, cooperatives i fundacions del tercer sector necessiten uns marcs jurídics que contemplin el seu paper cívic i social, ja que incideixen sobre la qualitat de vida. Entenem que hi ha molt camí per fer i del que estem convençuts és de la importància del tercer sector que s'anirà conformant des de l'actual sector públic per una banda i d'unes empreses compromeses socialment per l'altra.

⁴⁸ Foro Europeo de la Política Social 98, CE, Dirección General de Empleo, Relaciones Laborales y Asuntos Sociales; Bruselas, junio 1998.

IV.3 A nivell local

Construint ponts de diàleg

Resoldre les febleses del món associatiu

Cal conèixer aquestes febleses per resoldre-les i afavorir, justament, una millor participació d'aquests col·lectius i evitar el seguidisme i la manca d'autonomia⁴⁹. Els ajuntaments són corresponsables d'aquestes febleses. En ocasions, el paternalisme municipal pot impedir la reconversió de les mateixes associacions en actuar més per inèrcia i per por al conflicte que impulsant projectes associatius com dinamitzadors del municipi.

La participació ciutadana: cal més voluntat que normes

Cal donar un nou impuls a la participació ciutadana. La participació ciutadana necessita més voluntat política que normes. Les necessàries ja existeixen, calen processos, diàleg, canviar la cultura de les organitzacions actuar amb flexibilitat i imaginació més que amb la rigidesa que comporta l'aplicació mecànica del dret administratiu.

Tot i així, cal revisar regularment les Normes Reguladores de la Participació ciutadana, objectivar les mesures de foment de l'associacionisme (subvencions, convenis, mostres d'entitats, ajuts, infraestructura...), potenciar experiències de gestió d'equipaments per associacions, homogeneïtzar criteris dels registres d'entitats del municipi, valorar la situació de la participació ciutadana a cada municipi (Regiduria de participació), impulsar noves formes de participació col·lectiva (plans estratègics de ciutat, plans integrals de barri, fòrums cívics, utilització de noves tecnologies, Nips⁵⁰), crear observatoris de la realitat municipal i associativa local (consells, fòrums). En definitiva, valorar i intercanviar experiències concretes, entenent que cal anar configurant una teoria general de relacions entre ajuntaments i associacions, en el marc de les relacions poder-societat.

⁴⁹ "La participació ciutadana a la vida de les ciutats". Fernando Pindado, Estudi Patronat Flor de Maig i Federació de Municipis de Catalunya, Barcelona, 1998.

⁵⁰ Nuclis d'Intervenció Participativa. Es tracta d'una mena de jurat ciutadà que dona la seva opinió respecte de determinats assumptes de competència municipal. A Catalunya s'han donat experiències a Sant Quirze del Vallès i a Rubí.

Establir un sistema de suport a les associacions, transparent i públic, tant pel que fa a les subvencions econòmiques com a altres tipus d'ajuts: locals, infraestructures..., tot provocant un canvi de cultura tant en l'ajuntament com en les associacions.

El Municipi: espai per a la concertació

Els municipis són els espais idonis per a la concertació dels poders públics amb les associacions i entitats, en definitiva, amb la ciutadania organitzada. Sense cap dubte, si els serveis es realitzen dialogant amb les associacions locals poden, a la vegada, ser eines per millorar l'acció ciutadana i cultural del propi teixit associatiu local i a la vegada fer pedagogia de la participació ciutadana com política local.

Ja no es tracta dels vells debats que contraposaven, la democràcia participativa a la democràcia representativa i la societat organitzada a la societat administrada. Cap d'aquestes percepcions aïllades ens és gaire útil. Ens manifestem a favor de la democràcia que incorpora elements de les quatre percepcions que es complementen. I avui, anomenem *democràcia participativa* a aquella que comporta prendre part en la gestió d'allò col·lectiu, de la cosa pública —res publica— sense obviar el debat del que podríem anomenar “democràcia supermercat”, segons si posem l'èmfasi en la compra de béns i serveis on interessen els —clients—, o en la participació on el decisiu és la ciutadania.

El nou impuls que necessita la participació ciutadana no prové tan d'actes administratius com d'una estratègia que permeti obrir Fòrums de debat entre ajuntaments i ciutadania. Fer propostes més agosarades de participació ciutadana, per tal potenciar i consolidar un teixit associatiu que pugui exercir un paper polític de control de les accions del govern local, a partir del concert i el compromís, però també de la crítica.

Es tracta de passar de l'actual nivell de receptivitat dels ajuntaments a la iniciativa, i això vol dir, també, estar disposats a assumir riscos.

IV.4 A Catalunya

Superar la política clientelar envers les associacions

L'associacionisme català és plural, i no tot ell s'identifica amb el moviment ciutadà, ha de ser acceptat i impulsat. Encara que entenem que el parany d'enfortir l'associacionisme local enfrontat al

municipalisme s'ha esgotat, ja que comporta desaprofitar recursos. Malgrat les moltes subvencions amb què l'actual govern de la Generalitat obsequia regularment moltes associacions, no pot fer front a llurs demandes i es veu obligada a reduir-les. A més, l'actual política ha fet dependents a nombroses associacions i ha limitat la seva capacitat de recerca de recursos propis per realitzar les seves tasques.

Per aconseguir que el conjunt de l'associacionisme ciutadà català es posi a l'alçada dels temps cal un pacte polític que, en primer lloc, augmenti el paper institucional del Parlament de Catalunya, que avui ocupa una posició molt secundària respecte a la ciutadania i, en segon lloc, adopti un paquet de decisions de govern per la racionalització de les intervencions de les Conselleries en allò que afecta els ajuntaments, les associacions i la participació ciutadana.

Delegació d'atribucions als municipis

En aplicació del principi de subsidiarietat cal establir mesures a favor d'una ampliació competencial pels ajuntaments, tenint en compte la Llei Municipal i de Règim Local de Catalunya que defineix el municipi com a "*entitat bàsica de l'organització territorial i l'element primari de participació ciutadana en els assumptes públics*" (article 44). En el mateix sentit del que estableix la Llei Reguladora de les Bases del Règim Local, *los Municipios son Entidades básicas de la organización territorial del Estado y cauces inmediatos de participación ciudadana en los asuntos públicos* (article 1). Aquest canvi és necessari ja que hem assistit durant quasi vint anys a una creixent centralització de les decisions. Des del govern de la Generalitat s'ha generat un nou poder central en detriment dels poders locals⁵¹. I malgrat el reconeixement formal del municipi com l'element primari de participació ciutadana les mesures adoptades han estat de dispersió i de centralització alhora.

La Generalitat ha d'impulsar polítiques per millorar les relacions institucionals amb les associacions.

La multiplicitat i pluralitat d'associacions de Catalunya està en condicions de fer un gran salt si es clarifiquen des del Parlament i des del Govern, els marcs jurídics, fiscals i d'aportació de recursos materials i humans: subvencions, gestió, formació, ocupació. A con-

⁵¹ La creació de les Comunitats autònomes que responen a una voluntat descentralitzadora del poder de l'Estat, per tal d'acostar-lo a la ciutadania, ha provocat, en la pràctica, el naixement d'uns nous poders centrals. Així ho assenyala José Luis González-Berenguer Urrutia al pròleg del *Manual de Derecho Local* de Juan Migallon Rubert. Editorial Dilex, 1997, citant també a Lucio Parejo.

tinuació fem un llistat de les normes disperses a què ens referíem i a alguns organismes que incideixen en l'associacionisme ciutadà.

Esport, Llei 8/1988 que regula règim de funcionament, d'elecció i representació.

Entitats de participació ciutadana, Llei 8/1987 que regula drets de participació i deures del municipi.

Associacionisme cultural, Llei 2/1993 que només es refereix a la cultura catalana.

Usuaris i Consumidors, Llei 3/1993 de l'Estatut del consumidor, que només es refereix al consum.

Institut Català del Voluntariat, Llei 25/1991 crea l'INCAVOL com organisme executiu pel foment del voluntariat a tot Catalunya, està adscrit al Departament de Benestar Social.

ADIGSA⁵², empresa pública de la Generalitat creada l'any 1983, dedicada a la gestió del patrimoni públic, a la rehabilitació i venda d'habitatges.

Agència de Patrocini i Mecenatge SA, resolució del 22 de gener de 1996, per gestionar operacions de patrocini i mecenatge destinades a activitats d'interès general, i per assessorar empreses i entitats.

També s'ha legislat en nombroses lleis sectorials i disposicions dels diferents Departaments de la Generalitat. Els diferents registres d'associacions dels Departaments en són una mostra.

A més hem de tenir en compte la legislació estatal, la Llei 30/1994 de *Fundaciones y de incentivos fiscales a la participación privada en actividades de interés general*, que regula la "utilitat pública" i la fiscalitat.

L'aspecte positiu d'aquest darrer mandat del govern i del Parlament, ha estat l'aprovació de la Llei 7/1997 que constitueix un referent vàlid, que el PP ha portat al Tribunal Constitucional, que, malgrat ser vigent, el govern no ha articulat les mesures per aplicar-la, com les que suggerim.

Alguns suggeriments

Agrupar i homogeneïtzar les diferents lleis sectorials i els organismes de la Generalitat que actuen en el món associatiu català.

La Generalitat ha de tenir la competència de declarar "d'utilitat pública" les associacions que actuen principalment a nivell local i a Catalunya.

⁵²ADIGSA, gestiona i administra més de 70.000 habitatges i dedica un important pressupost a les AAVV dels diferents barris. La FAVIBC és el principal interlocutor per a les remodelacions i reparacions, a més de participar en els programes "Posa't a punt" i "Aprendre a aprendre".

Afavorir pactes locals per la innovació, mitjançant els qual cada ajuntament, en virtut de l'autonomia municipal, acordi donar suport a determinades iniciatives que cerquin la millor manera d'innovar i fomentar la participació i que s'experimenti en la pràctica.

Impulsar amb els corresponents municipis el voluntariat social, cívic, cultural, veïnal i ciutadà, i que l'ajuntament faci de mediador entre ciutadania i associació.

Aplicar la Llei 7/1997 i fomentar la participació "ad intra" a les associacions. Caldrà que les associacions ciutadanes tinguin funcionaments democràtics reals i una forta base social.

Impulsar un marc que permeti redefinir el paper dels equipaments culturals i llur activitat d'aixopluc d'associacions.

Fomentar l'existència de xarxes associatives i de federacions, punts de contacte on es puguin agrupar esforços i, per economia d'escala, trobar sortides a problemes comuns d'associacions tals com l'assessorament, la formació, el reciclatge, la millora organitzativa, l'oferta de serveis.

Millorar les normatives fiscals que afecten les associacions per tal d'afavorir l'adquisició de recursos de les empreses i de la ciutadania.

Cal també, com ja hem afirmat anteriorment, incidir en la legislació de l'Estat i d'Europa, i sobretot fer de mediador i avalador de projectes i programes concrets d'àmbit local i de Catalunya amb altres països de la Unió.

V. Posició i vigència del moviment ciutadà

S'han travessat utopies, han canviat estructures polítiques i socials des dels nivells locals i estatals als internacionals. Ara podem observar com davant una petita expressió d'injustícia local o internacional s'aixequen associacions des d'àmbits locals i específics a ONGs que es rebel·len i això és signe de salut ciutadana encara que hi hagi una passivitat majoritària. Això s'ha produït al llarg d'anys d'aprenentatges, crisis, consolidacions i canvis que són suficients per dubtar i elegir alhora. Els dubtes hi són però l'elecció és ferma, apostem pel moviment ciutadà català que es renova i repensa.

El nostre moviment ciutadà no ha estat mai el centre bàsic de la utopia, era un acompanyant, una forma de fer i actuar, un caramull de principis que prenién força en homes i dones que es revoltaven contra la passivitat ciutadana. Al no haver estat el centre utòpic, no s'ha desfet i desaparegut amb la utopia invertida i, en canvi, està en condicions de fer el que ha fet sempre: aprofitar les idees de les

utopies alliberadores⁵³ i, sense vençuts ni vencedors, anar fent camí.

Afirmem que el moviment ciutadà dels barris, viles i ciutats de Catalunya, després de quasi quaranta anys, està assentat sobre bases sòlides: l'entramat associatiu ciutadà i les relacions que estableix amb els ajuntaments són els factors que el configuren. El moviment ciutadà continuarà essent innovador si ajuntaments i associacions saben navegar entre allò local i allò global alhora, sense unificacions forçades, mantenint les identitats i autonomies, ja que tant la pluralitat i la diversificació com la globalització poden ésser enriquidores.

Estem en temps de canvi, s'afirma que "es pot ser ciutadà del món sense sortir de casa", estem condicionats, per a bé i per a mal, per un món global, del qual només podem intuir les repercussions que tindrà en les persones i en les formes d'organització social.

Si associacions originàries d'uns moviments ciutadans deixen de tenir projectes i tendeixen a justificar-se, s'anquilosen i es tanquen, de la ciutadania sorgiran nous moviments ciutadans emergents i constituents que, a l'oposar-se als poders dominants creïn valors que donin resposta a nous reptes de la societat.

Aquesta dinàmica s'incorpora a la constitució de l'estat modern que ha recollit progressivament, en forma de drets, aquells valors defensats pels moviments socials de diferents èpoques, els quals segons les diferents conjuntures són anomenats moviment de barri, moviment ciutadà, moviment veïnal, moviment associatiu⁵⁴ i que, bàsicament, són persones associades que lluiten contracorrent, innovant i cercant alternatives per millorar la condició humana.

Dels moviments ciutadans de cada època anterior en queden restes, residus que trobem en forma associativa. La interacció d'aquestes restes de moviments anteriors amb els nous, d'uns i altres, vells i nous, constituïts i constituents, conformen l'associacionisme i el teixit associatiu de cada moment i de cada ciutat i vila.

La inactivitat i la desmobilització debiliten els moviments ciutadans i les associacions que els originen. És a partir d'aquesta desmobilització que es situa en primer pla el debat entre l'autonomia de l'associació en la relació amb l'estat i, encara que les reivindicacions siguin absorbides per les institucions públiques, sempre han quedat restes pendents d'aquells objectius, valors i formes de lluita que els van originar.

⁵³ Ens referim a les diferents utopies que s'han desenvolupat al llarg de dos segles i que, més o menys, han deixat la seva memòria i impacte a la ciutat real.

⁵⁴ Són la concreció urbana de moviments més amplis als quals s'anomena revolucionaris, reformistes, federalistes, republicans, antifranquistes i/o democràtics.

Segons el lloc on se situaen els observadors (la posició ideològica, des del moviment o des de l'administració) se'ls pot tractar d'anquilosats i tancats o de vigents i bàsics. El cert és que, en la mesura que conformen associacions encara actives, són actors socials que enriqueixen la ciutat, i els poders públics democràtics els han de tenir en compte a l'hora de prendre decisions si volen fer la ciutadania més activa i aconseguir una major participació ciutadana.

Hem afirmat que la "tercera via" que anuncia la socialdemocràcia europea pot ser un marc adient pel desenvolupament d'un tercer sector no lucratiu fort. Alhora, hem afirmat que calen moviments socials per promoure solucions i alternatives al model de welfare. Entenem que caldran moviments socials d'àmbit europeu, partits i associacions (que segurament seran diferents als d'avui) que es plantegin la resolució dels conflictes des d'una òptica planetària i plural superant la visió uniformista i única de l'actual lògica econòmica. En aquest sentit els drets i deures s'hauran de considerar des dels poders públics i, a la vegada, les associacions hauran de jugar un paper més important en la gestió i l'organització de la ciutadania.

Quan els drets conquerits pel moviment ciutadà passen a ésser considerats pels poders públics (Ajuntament, Generalitat, UE) el pas següent, en conseqüència, ha de ser la gestió pública eficaç i la qualitat dels serveis. Aquests processos han estat possibles gràcies a la política que ha actuat com element de diàleg entre moviments i poders públics. No obstant, en els darrers anys, la política s'està supeditant a l'economia i a la gestió ordinària d'allò públic, com a conseqüència de l'anomenat pensament únic que ho condiciona tot a l'economia i a l'euro.

Un observador perspicaç advertirà que hem parlat de gestió eficaç⁵⁵ i qualitat dels serveis i hem obviat la consciència ciutadana, la participació i els valors. Sostenim que caldrà incorporar-los de la mà del moviment ciutadà dins l'agenda política per aconseguir una ciutadania més activa i avançar, entre tots, cap al bon govern i la qualitat de vida.

Per tot això, hem intentat exposar al llarg del present text, que tant dels seus inicis, des de la seva consolidació com del del que hem anomenat temps de canvi es desprenen elements, valors i formes de fer que han de ser preses en consideració tant pel moviment ciutadà com per la política local entesa com diàleg racional i permanent de les persones i les idees. (19-10-98).

⁵⁵ L'administració local ha implantat sistemes gerencials que volen adequar l'Ajuntament a les noves demandes diferenciant les funcions polítiques de les directives. Aquí no és lloc per al debat d'aquesta qüestió però, sí per tenir-la present.